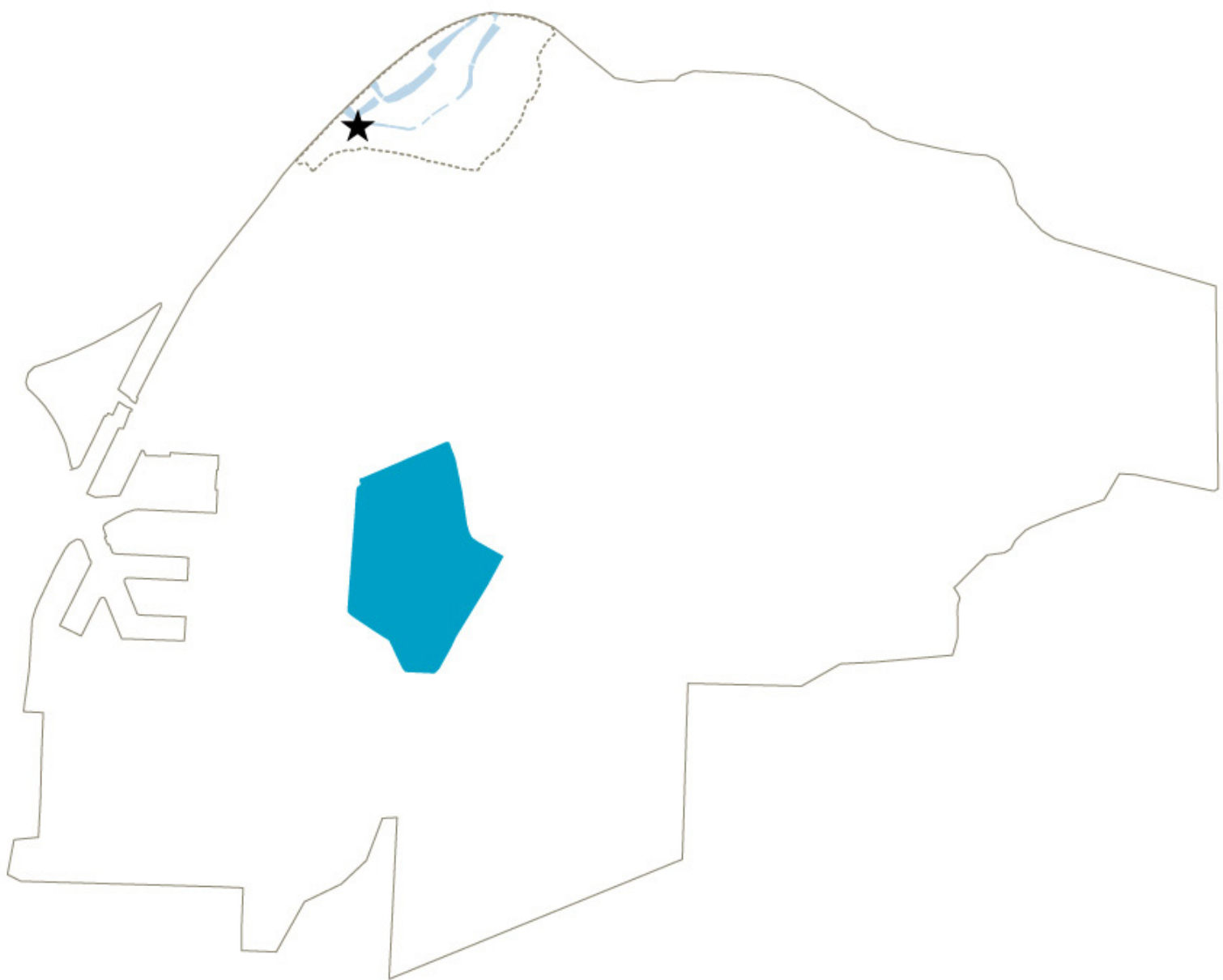

CRABBEHOF

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting 5

Verantwoording 7

Aanbevelingen 9

Plangeschiedenis

Plangeschiedenis 11

Bebouwing 14

Openbare ruimte 17

Chronologie 18

Atlas 19

I Situatie 20

II Begrenzing 22

III Bestaande bebouwing 24

IV Bestaande ruimte 26

V Bebouwing en ruimte 28

VI Historische elementen (voor 1957) 30

VII Hoofdassen 32

VIII Centraal plein 34

IX Onderdelen hoofdassen 36

X Randen 38

XI Onderdelen randen 40

XII Stempels 42

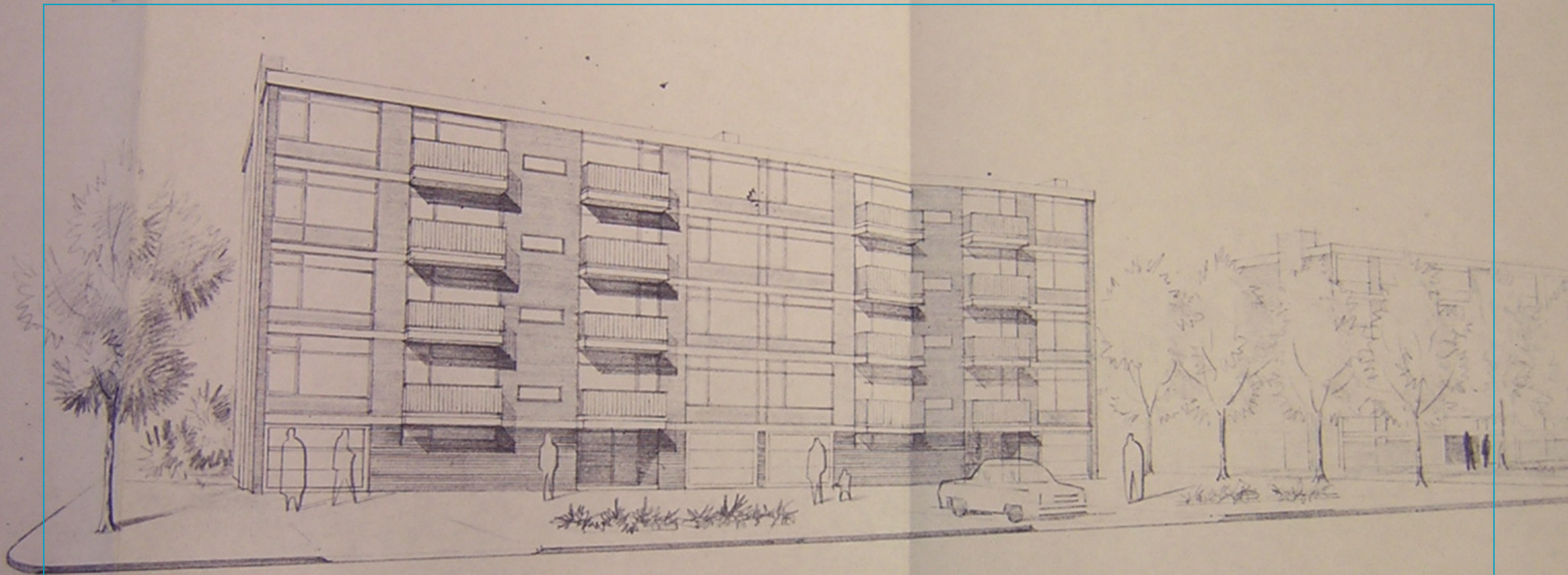
XIII Onderdelen stempels 44

XIV Onderdelen structuur 46

XV Stedenbouwkundige detaillering 48

XVI Wijzigingen 50

Colofon 52

Perspectieftekening van de voorgevel van flatwoningen van
woningstichting "De Vooruitgang" aan o.a. de Thorbeckeweg

De gemeenteraad van Dordrecht besloot in 1957 tot de bouw van Crabbefhof, de tweede uitbreidingswijk in Dordrecht-West. In het naburige Wielwijk werden op dat moment de woningen betrokken. Net als Wielwijk is Crabbefhof een zelfstandig stadsdeel met winkels, scholen, kerken, een sportpark en uitgebreide zorgvoorzieningen.

Programma

Op een terrein van 93 hectare zijn 3447 woningen gebouwd. Slechts dertien procent hiervan is laagbouw, de overige woningen zijn gestapeld, variërend van twee tot tien woonlagen. De voorzieningen zoals de winkels, kerken en het zorgcomplex bevinden zich in de middenzone van de wijk.

Programmatistische bijzonderheden

- Groot zorgcomplex met daarin een bejaardenhuis, verpleeghuis, zelfstandige bejaardenwoningen en zusterflat.
- Voorzieningen als winkels op en rond het centrale plein.
- Geringe variatie in woningtypen en bouwvormen.

Ruimtelijke bijzonderheden

- Toepassing van drie verschillende stedenbouwkundige concepten naast elkaar:
 1. monumentale assen met zichtlijnen op drie kerken (Stephanuskerk, Opstandingskerk, Christuskerk)
 2. stempels: centraal gazon, omgeven door laagbouw en daarachter een ring middelhoogbouw
 3. randen benadrukt door hogere bebouwing, met

een manifeste positionering van de bebouwing aan het water en het groen

- Monumentale toegangsroutes vanuit het centrum van Dordrecht: de Thorbeckeweg, geflankeerd door hoge flats, en de S.M. Hugo van Gijnweg, met een scherm van gelijke blokken middelhoogbouw.
- Aanwezigheid van historische elementen, zoals de Zuidendijk en kasteel Crabbefhof, die in het stedenbouwkundig ontwerp zijn opgenomen.

Bijzondere plekken

- Kasteel Crabbefhof
- Zorgcomplex Crabbefhof
- Winkelcentrum Crabbefhof
- Groene binnenpleinen van de stempels
- Zorgvuldig gecomponeerde randen (flats tussen Ruys de Beerenbrouckweg en Zuidendijk, aan de noordrand en aan S.M. Hugo van Gijnweg)
- Monumentale noord-zuid assen met zichtlijnen naar de kerken (Groen van Prinstererweg, Thorbeckeweg)
- Groene oost-west assen (Talmaweg en De Savornin Lohmanweg)

Betekenis en waarde voor Dordrecht

De waarde van Crabbefhof is vooral stedenbouwkundig. De wijk heeft een rijk en gelaagd ontwerp, waardoor een tamelijk eenzijdig gebouwenprogramma toch een gevarieerd en ruimtelijk beeld oplevert. Crabbefhof is op te vatten als een verbeterde versie van Wielwijk. Zo heeft het wijkcentrum een meer besloten karakter dan het Admiraalsplein van Wielwijk (in zijn oorspronkelijke toestand) en is de differentiatie

van woonmilieus, die in Wielwijk niet goed uit de verf kwam, met een rijke stedenbouwkundige compositie gerealiseerd. Behalve met een stempelstructuur van woongebieden rondom groene hoven, zijn structurerende assen met zichtlijnen en monumentale bebouwing toegepast. Ook de randen van de wijk werden apart vormgegeven, met hogere bebouwing en een oriëntatie op de omgeving. Uniek voor de uitbreidingswijken in de polders van het westen van het land is de voelbare aanwezigheid van het onderliggende landschap. De polder verdween niet onder dikke zandsuppleties. Ook bleven oudere structuren, zoals kasteel Crabbefhof en de Zuidendijk bewaard. Tegenover de compositorische en ruimtelijke rijkdom staat evenwel een schraal woonprogramma, met weinig variatie en een veelal moeizame relatie tussen etagewoningen en het maaiveld. De overgangen tussen grondgebonden en gestapelde woonmilieus zijn veelal abrupt. De groenaanleg van de wijk is rijk en gevarieerd (boomsoorten per straat of woonhof), hoewel de inrichting van het maaiveld rondom de etageflats daar bij achter blijft. Door de gesloten plinten is de buitenruimte hier weinig uitnodigend.

Programma (na herziening augustus 1963)

Oppervlakte 93 ha
29,6 % woningen, winkels en bedrijven
13,6 % bijzondere bebouwing
3,5 % sport- en speelvelden
24,5 % groenvoorziening en water
25,6 % wegen en pleinen
3,2 % spoorwegterrein

3447 woningen
13 % eengezinswoningen
0,5 % etagewoningen in twee woonlagen
7 % etagewoningen in drie woonlagen
53,5 % etagewoningen in vier woonlagen
3,5 % etagewoningen in vijf woonlagen
7,7 % etagewoningen in zes woonlagen
11,3 % etagewoningen in acht woonlagen
3,5 % etagewoningen in tien woonlagen

Bijzondere bebouwing

1 bejaardenhuis/verpleegtehuis
82 garageboxen
1 gymnastieklokaal
3 kerkgebouwen
6 openbare of bijzondere gebouwen als sportkantines, e.d.
12 openbare gebouwtjes als werkplaatsen, transformatorhuisjes, e.d.
13 scholen (waaronder 5 kleuterscholen)
106 winkels

Dit onderzoek maakt deel uit van een ruimtelijke en cultuurhistorisch onderzoek naar drie naoorlogse wijken in Dordrecht-West: Wielwijk, Crabbehof en Nieuw-Krispijn. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Dordrecht. Het doel is om een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van een toekomstvisie voor de wijken, op basis van onderzoek naar hun bestaande ruimtelijke structuur. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van literatuur en archiefstukken betreffende het ontwerp en de bouw van de wijk. Verder werd Crabbehof in de loop van 2005 en 2006 uitgebreid verkend. Getracht is om de bijzondere kwaliteiten van Crabbehof precies te benoemen. De resultaten zijn niet uitgewerkt tot een vastomlijnd eindproduct, zoals een waardekaart of een lijst van de belangrijkste objecten, maar tot aanbevelingen voor ontwikkeling in de toekomst.

Gezien vanuit het cultuurhistorische belang is het niet primair wenselijk om de wijk tot beschermd stadsgezicht te maken of een lange lijst van behoudenswaardige objecten vast te stellen. Het klassieke instrumentarium van de monumentenzorg is niet goed toepasbaar in de naoorlogse wijken, gezien hun omvang, ruimtelijk karakter en de dynamiek van het gebruik – nog afgezien van de tijdrovende aanwijzingsprocedures die zich slecht verhouden tot de urgentie van ingrijpen. De prioriteit van cultuurhistorie behoort in Crabbehof bij de continuïteit van de structuur te liggen, het behoud van sommige objecten is belangrijk, maar secundair. Het is de uitdaging om een nieuwe historische laag aan de wijk toe te voegen, die een programmatische en ruimtelijke verrijking

oplevert. Samen met de bestaande kwaliteiten op verschillende schaalniveaus kan dit bijdragen aan een vitale wijk met een eigen identiteit en een doorlopende geschiedenis.

Het is de vraag hoe de wijk zich in de toekomst kan en moet transformeren, onder druk van veranderingen in de wijk zelf (milieunormen, veroudering voorraad, vergrijzing pioniers, instroom van nieuwe doelgroepen) en daarbuiten (ontwikkelingen van de regionale woningmarkt, omslag van aanbodmarkt naar vraagmarkt). De beste garantie voor het duurzaam continueren van de bestaande kwaliteiten van Crabbehof is te zorgen dat de wijk in de toekomst een gewild woonmilieu blijft of wordt. Dat vraagt niet zozeer om een behoudsvisie voor de wijk, maar om een ontwikkelingsvisie – met oog voor (onder meer) de cultuurhistorische kwaliteiten. Enkele bijbehorende vragen:

- Hoe kan de bestaande ruimtelijke kwaliteit bijdragen aan de woonkwaliteit van de wijk in de toekomst?
- In hoeverre past het aanbod van woningen, bij de vraag voor de toekomst?
- In hoeverre zijn de voorzieningen op buurt- en wijkniveau te handhaven en zijn er mogelijk alternatieve invullingen voor te bedenken?
- Hoe houdbaar is het impliciete concept van collectiviteit dat een halve eeuw geleden voor Crabbehof werd bedacht?

Vooruitlopend op het beantwoorden van deze (en vele andere vragen) is het goed om de kwaliteiten op een rij te zetten – niet als te beschermen waarden, maar als input

voor veranderingsprocessen. In dit rapport gebeurt dat op twee manieren. Eerst wordt de plangeschiedenis beschreven, toegespitst op de concepten en inspiratiebronnen voor de wijk. Hierna volgt een atlas met een ruimtelijke analyse en fotobladen, waarin de structuur en de ruimtelijke uitwerking van de wijk uiteen worden gezet en de latere afwijkingen en aantastingen in beeld zijn gebracht.

Urban Fabric BV
Steenhuis stedenbouw/landschap
Schiedam, mei 2006

De cultuurhistorische betekenis van Crabbefhof is vooral stedenbouwkundig van aard. De wijk is geen manifest, geen radicale uitwerking van een idee, maar werd geboren met een gelaagde structuur van verschillende over en naast elkaar gemonteerde stedenbouwkundige principes. Zelfs het oude landschap bleef in deze gelaagdheid herkenbaar. Door deze stedenbouwkundige opzet leent Crabbefhof zich prima voor veranderingen, mits deze toegevoegde waarde voor de gelaagde opbouw opleveren en de bestaande positieve kwaliteiten versterken. Differentiatie op gebouwniveau kan de wijk verrijken, ook ruimtelijk. Tot op zekere hoogte is het bovendien denkbaar te differentiëren in de stempels (zowel in de inrichting van de hoven, als in de bebouwing in met name de tweede ring rondom de hoven), de randen of de voorzieningencentra. Wel vragen al deze mogelijke transformaties om aansluiting bij het groene karakter van de wijk. Dat betekent: gevoel voor de relatie bebouwing-maaiveld, alzijdige oplossingen en zorgvuldige afstemming van private, openbare en collectieve buitenruimten.

Een andere te respecteren kwaliteit is de hiërarchie op gebouwniveau, met accenten langs de randen en de hoofdassen van de wijk. Bepalend is de rust van de gevelwanden van de noordzuid-assen (Thorbeckeweg, Groen van Prinstererweg) en de verbijzonderde openbare gebouwen, zoals de kerken (Stephanuskerk, Opstandingskerk, Christuskerk met Karmelklooster) en het winkelcentrum. Tot slot kent Crabbefhof een interessant beplantingsplan, met de toepassing van verschillende boomsoorten langs de hoofdassen en op de centrale gazons in de stempels.

Kwaliteiten van de wijk als geheel

- Combinatie van drie stedenbouwkundige concepten (monumentale assen, repeterende stempels, verbijzonderde randen)
- Groene zomen rondom de wijk (Laan der Verenigde Naties, Zuidendijk, Sportpark) en groene assen door de wijk (Talmaweg, De Savornin Lohmanweg)
- Herkenbare randen: hoogbouw aan Laan der Verenigde Naties en S.M. Hugo van Gijnweg
- Bovenwijkse uitstraling van voorzieningen (zorgcomplex, winkelcentrum en sportpark)
- Goed en herkenbaar wijkcentrum, rondom het Van Oldenbarneveltplein
- Historische elementen als kasteel Crabbefhof en de Zuidendijk met lintbebouwing
- Goede oriëntatie en differentiatie

Knelpunten van de wijk als geheel

- Eenzijdig woonmilieu door weinig variatie in de woningtypen
- Hoge plinten met bergingen bij de etageflats, waardoor de relatie van de appartementen met het maaiveld niet goed is. De openbare ruimte is moeilijk te beheren. Op veel plaatsen zijn heggen geplaatst, met een gering effect.
- Abrupte overgangen in woonmilieus, met name van laagbouw naar gestapelde bouw.

Kwaliteiten van buurten

- Stempels: besloten woonmilieu rond plein
- Groene ruimte rond het zorgcomplex, die dient als openbaar gebied.
- Ensemblekwaliteit, met name in de randen, en in samenhang met oude landschappelijke elementen (bijvoorbeeld de ruimtelijke relatie met de Zuidendijk).

Knelpunten van buurten

- Stempels: gesloten plinten van de flats bij het centrale gazon. Hierdoor is de relatie tussen maaiveld en etagewoningen moeizaam.
- Dichtslibben van de open ruimte met bebouwing en verharding. Het gaat om verdichting door open zones te bebouwen, of toevoegingen als glasbakken, vuilcontainers, transformatorhuisjes en uitbouwen, alsmede om de verharding van de groene ruimte.
- Ontstaan van moeilijk te beheren openbare ruimten en achterkantenmilieus.

Kwaliteiten van gebouwen

- Historisch kasteel Crabbefhof
- Laagbouw in de stempels
- Positionering van galerij- en maisonnetteflats langs de randen van de wijk
- Bijzondere architectuur, met name van de kerken, het winkelcentrum en de maisonnetteflat aan het Van Bosseplantsoen

Knelpunten van gebouwen

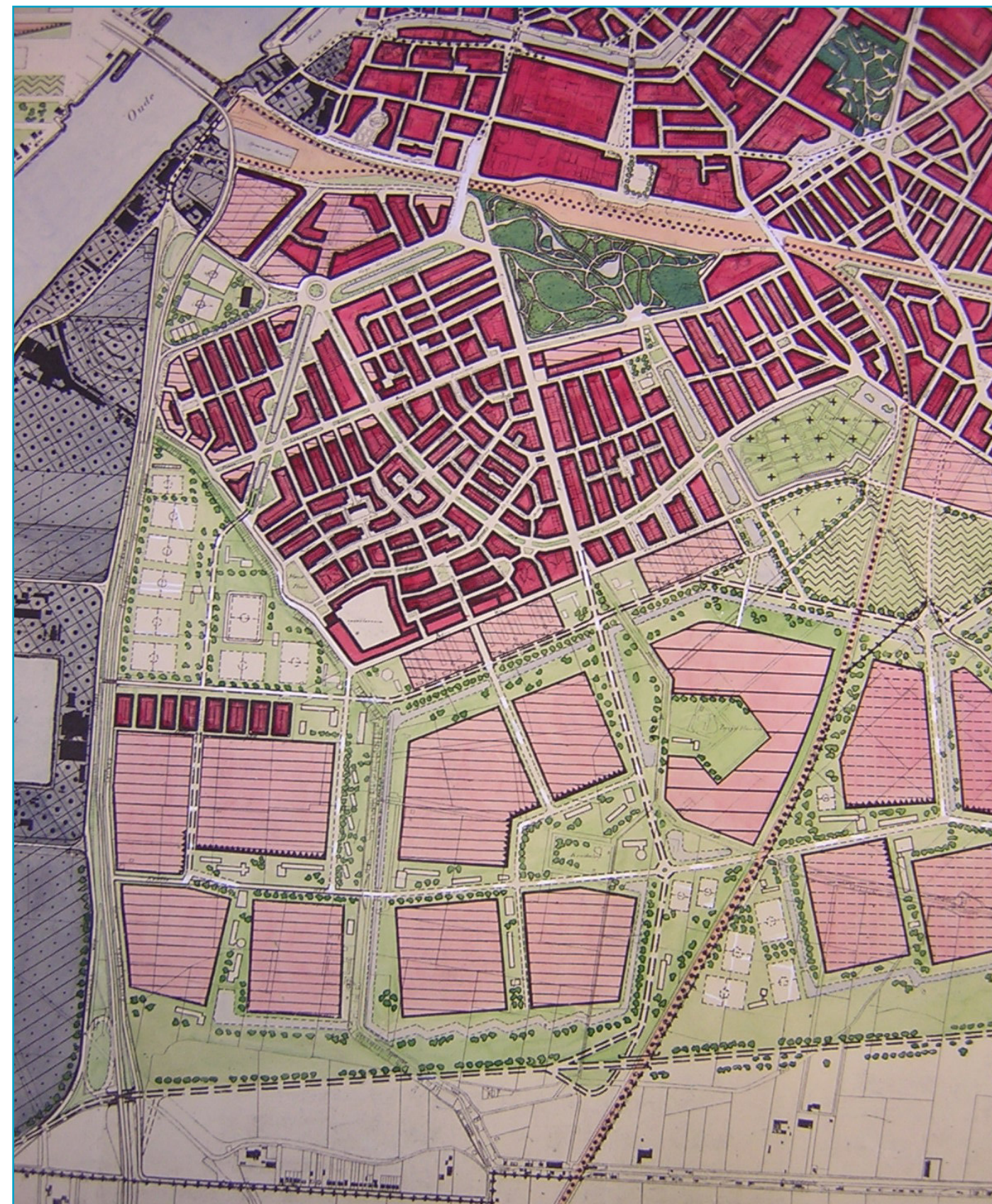
- Vervlakken details (erosie architectuur door onderhoud en reparaties, met name buitengevelisolatie en kunststofkozijnen)
- Afwijkende nieuwbouw, met veelal gesloten plinten en het ontstaan van achterkanten.

Opgave voor de toekomst:

- Visie op ontwikkeling Crabbefhof op niveau van wijk, buurt en gebouw met antwoorden op bovengenoemde knelpunten
- Up to date houden en maken van de woningen (technische staat, grootte, ontsluiting, parkeren)
- Up to date maken van het ruimtelijk concept.

Crabbefhof heeft ingebouwde collectieve waarden, zoals in de openbare ruimte en de open bouwstructuur. De samenleving van toen bestaat niet meer, maar in de toekomst zijn kwaliteiten van toen bruikbaar. Daartoe is een nieuwe invulling van die collectieve waarden vereist, passend bij hedendaags gebruik.

- Ontwikkeling van een visie op de structuur en het beheer van de gelede openbare ruimte, die de essentie van Crabbefhof is (openbaar, collectief, privaat).
- Ontwikkeling van het stempel van de 21e eeuw voor Crabbefhof.
- Herontwerp van de groenstructuur, waarmee nieuwe samenhang tussen randen, assen en stempels kan worden verkregen.
- Vasthouden aan de historische gelaagdheid van Crabbefhof en een volgende laag toevoegen, die de onderliggende structuur zichtbaar houdt en gebruikt voor het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit.
- Prioriteiten cultuurhistorie: continuïteit van de structuur is belangrijker dan het behoud van afzonderlijke objecten. Het gaat hierbij om de infrastructuur, de groenstructuur, de verkaveling en de compositie van de bebouwing.
- Nader onderzoek naar de opzet van de groenstructuur en de bijzondere architectuur. Selectie van (gemeentelijke) monumenten, zoals kerken, scholen, enkele flats, winkels en andere voorzieningen.
- Publikatie van een wijkboek met de bouwgeschiedenis, de sociale geschiedenis en andere belangrijke elementen uit het collectieve geheugen, als stap in het proces van stedelijke vernieuwing.

Structuurplan 1951, uitsnede Dordrecht-West, Wissing

Na de oorlog maakte het bekende Rotterdamse architectenbureau Van Tijen en Maaskant een Structuurplan voor de Gemeente Dordrecht. Een van de medewerkers van het bureau, Wim Wissing, werd met deze opgave belast. Hij presenteerde de resultaten in 1951, een schets voor de toekomstige ontwikkeling van Dordrecht. Het zuidelijk deel van Dordrecht, tussen Rijksweg 16 en de spoorlijn Rotterdam-Breda verdeelde hij in drie delen: het eerste deel bevond zich tussen de rijksweg en de Zuidendijk, het tweede deel lag tussen de Zuidendijk en een toekomstige hoofdweg die het centrum met een geplande ringweg verbond en het derde deel werd begrensd door dezelfde hoofdweg en de spoorlijn. Deze indeling kwam voor een belangrijk deel overeen met de huidige wijken Wielwijk, Crabbehof en Zuidhoven. De drie gebieden werden alle bestemd voor stadsuitbreiding. De terreinen van het tegenwoordige Wielwijk en Crabbehof kregen de bestemming 'stedelijke woonwijk' en het terrein van het huidige Zuidhoven werd bestempeld als bungalowwijk.

Toen in de zomer van 1957 de eerste gezinnen hun woningen betrokken in Wielwijk, besloot de gemeenteraad van Dordrecht 'de sprong over de Zuidendijk te maken.' De tweede uitbreidingswijk in zuidelijk Dordrecht werd Crabbehof genoemd, naar het zeventiende-eeuwse herenhuis midden in het plangebied. De Zuidendijk in het westen en zuiden, de Laan der Verenigde Naties in het noorden, de S.M. Hugo van Gijnweg en de spoorlijn Rotterdam-Breda in het oosten vormen de grenzen van het gebied.

Historische elementen (voor 1957)

Middenin het plangebied ligt het zeventiende-eeuwse herenhuis Kasteel Crabbehoff. Ondanks de naam is het geen kasteel, maar een bouwmanshuis, een grote boerderij met een herenhuis. Het huis werd na 1616 gebouwd en brandde in 1808 af en werd herbouwd. In 1933 werd het herenhuis met al het omringende land, een terrein van ruim zestig hectare, in 35 percelen verkocht. Het is niet duidelijk door wie het land werd aangekocht en hoe het later in bezit van de gemeente Dordrecht kwam. De wijk Crabbehof ontstond 25 jaar later op het terrein van de voormalige buitenplaats. Het herenhuis is op een rechthoekig perceel gelegen, dat door water wordt omgrensd. Dit perceel werd in zijn geheel opgenomen in het plan. In 1959 kocht de gemeente Dordrecht het pand om er een centrum voor culturele en maatschappelijke activiteiten in te vestigen. De tuin om het herenhuis werd hiervoor niet gewijzigd. Het herenhuis bleek te weinig ruimte te bieden voor de activiteiten en daarom werd na de tweede herziening van het plan Crabbehof een deel van de moestuin bestemd voor uitbreiding van het activiteitencentrum.

Een ander bestaand element waarmee rekening werd gehouden was de historische Zuidendijk met lintbebouwing. Dit landschappelijk element vormt de westgrens van het plangebied en is een belangrijke groene ader en langzaam verkeersroute.

Definitief plan (september 1957)

Voor het ontwerp van Wielwijk, de iets oudere woonwijk ten westen van Crabbehof, was architect

Overzichtstekening Crabbehof, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting

Wissing verantwoordelijk stedenbouwkundige. Hoewel Wissing tot 1960 als adviseur voor de Gemeente Dordrecht werkte, is niet duidelijk in welke mate hij betrokken was bij het ontwerp van Crabbehof. Ook de dienst Openbare Werken en

Volkshuisvesting werkte aan het plan en nam, naar het zich laat aanzien, tijdens het ontwerpproces de rol van Wissing over. Het ontwerp heeft opvallende overeenkomsten met Wielwijk. Zo is er ook in Crabbehof een centraal plein met winkels

Definitief plan, 1957, Dienst Openbare Werken en
Volkshuisvesting

en is de bebouwing gedeeltelijk in stempels gegroepeerd. Crabbefhof werd ontworpen met drie stedenbouwkundige concepten tegelijk, namelijk een structuur met monumentale assen, repeterende stempels en verbijzonderde randen.

Eerste laag: de randen

De randen van het plangebied worden benadrukt door composities van middelhoog- of hoogbouw haaks of schuin op de grenzen van de wijk. De gebouwen kregen een oriëntatie op de omgeving en zijn in de groene zone met waterpartijen van de wijkranden opgenomen. Alleen de oostelijke rand van Crabbefhof, ter hoogte van het kasteel en de boomgaard, heeft een minder nadrukkelijke uitwerking. De bebouwing was hier niet bestemd voor bewoning, maar voor bijzondere bebouwing als scholen.

De noordelijke rand bestaat uit galerijflats aan de Loudonstraat, het Van Bosseplantsoen en de Tak van Poortvlietstraat die evenwijdig aan elkaar, in dezelfde hoek aan het water staan. Samen vormen de flats een scherm op de rand van de wijk, met ervoor groene openbare ruimte met waterpartijen. Vooral de flat ten oosten van de wijkentree (Van Bosseplantsoen) valt op, met een vrijstaande lifttoren, een opbouw met maisonnettes en een rijke metselwerk detaillering.

Een vergelijkbaar scherm van gestapelde appartementen, maar dan lager (vier woonlagen) staat langs de S.M. Hugo van Gijnweg. Deze weg loopt langs de oostgrens van de wijk. Hoewel de ruimte tussen de weg en de flats beperkt is, werd ook hier openbaar groen en bomenrijen opgenomen in de rand.

Het derde scherm van gebouwen is aan de zuidrand van Crabbefhof te vinden. Het gaat hier om op zich bescheiden portiekflats van zes woonlagen, die direct grenzen aan een groene zone met waterpartijen en boomgroepen. De appartementen kijken uit over de Zuidendijk. Tot aan de aanleg van de wijk Sterrenburg lag hier de grens met het open landschap.

De Zuidendijk vormt ook de groene westgrens van de wijk. De rand is goed voelbaar door de combinatie van de dijk met daaronder, op polderpeil, gestapelde bebouwing. De flats staan haaks op de dijk, mooi afgezoomd met heggen, en leveren een niet alledaags beeld op van naoorlogse woonomgeving in een polderlandschap. In de ruimte tussen de flats en de dijk zijn waterpartijen en bomenrijen.

Tweede laag: monumentale assen

Voor de verkeersontsluiting kent Crabbefhof een netwerk van hoofdwegen. Er werden zelfs twee ringwegen voor de wijk ontworpen: één rond het centrale plein en één evenwijdig aan de grenzen van het plangebied. Vier monumentale hoofdwegen verbinden deze ringen. In noord-zuid richting de Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg, in de oost-west richting de Talmaweg en De Savornin Lohmanweg. Opvallend is dat de hoofdwegen in deze twee richtingen heel anders zijn uitgewerkt. De oostwestverbindingen zijn van een groene middenberm voorzien en brengen als het ware het groene karakter vanaf de randen de wijk binnen. De noordzuidverbindingen, onderdeel van de routes naar het stadscentrum, zijn meer open van opzet, met groene borders aan weerszijden van de rijbanen. De drie kerken van

Crabbefhof (Stephanuskerk, Opstandingskerk en Christuskerk met Karmelklooster) liggen prominent in het stelsel van hoofdwegen, ze zijn herkenbare punten die de oriëntatie vergemakkelijken.

Derde laag: stempels

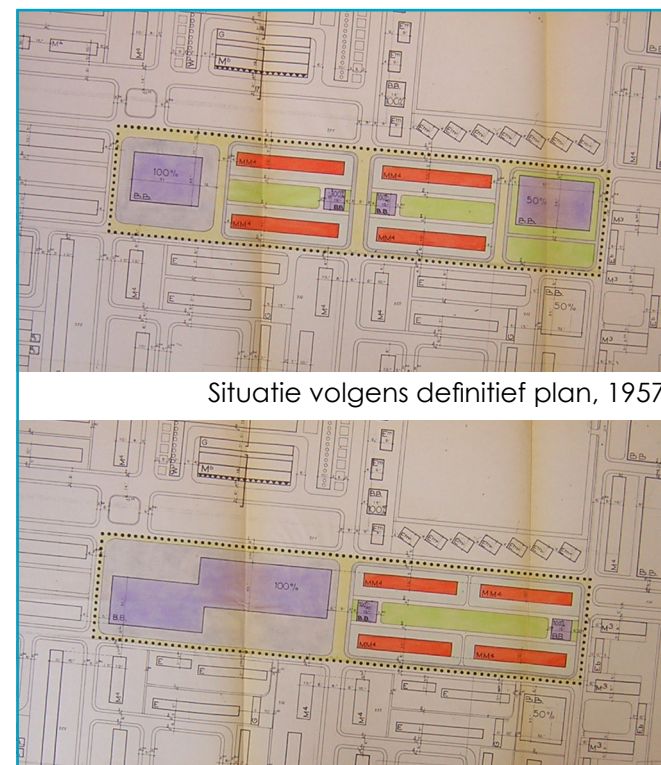
In het ontwerp zijn zes gelijke woonvelden opgenomen, zogenaamde stempels. De stempels van Crabbefhof bestaan uit een centraal vierkant gazon met daaromheen stroken laagbouw en middelhoogbouw. In verband met de oriëntatie op de zon werd meestal aan de noord- en de zuidkant van het grasveld een dubbele strook laagbouw toegepast en zijn de flats te vinden aan de oost- of westkant, soms in een enkele strook, soms een dubbele strook. De stempels zijn een soort open hoven: een groen plantsoen, omsloten door bebouwing. In vier gevallen is er slechts één toegangsweg, de andere twee stempels hebben twee entrees. De stempels zijn in hun opzet in zichzelf gekeerd en gericht op bewoning.

Ondanks de gelijkvormigheid van de stempels, kregen ze toch elk een eigen karakter. Zo heeft elk stempel een andere boombeplanting op het centrale gazon en staan in de stempels afwisselend bomen met een dichter of meer open bladerdek. Wel lijkt het of het patroon van de beplanting oorspronkelijk overal gelijk was: een dubbele rij bomen aan zowel de oost- als westzijde van het veld.

De stempels van Crabbefhof kunnen niet als zelfstandige buurten worden opgevat, want de bebouwing is alleen bestemd voor wonen en niet voor voorzieningen. De voorzieningen zijn voor heel Crabbefhof geconcentreerd in en om

het centrale Van Oldenbarneveltplein. Met deze opzet wijkt Crabbefhof af van de wijken die in dezelfde periode volgens de wijkgedachte werden gebouwd. Hierbij werd een wijk opgebouwd uit kleine, in zekere mate zelfstandige buurten in een groter geheel. Dit betekende dat ook op een lager schaalniveau voorzieningen in de wijk aanwezig waren. In Crabbefhof werd het plangebied wel gedeeld in kleinere afzonderlijke eenheden, maar de voorzieningen bevonden zich vooral aan het centrale plein. De differentiatie is vooral bedoeld om herkenbare woonmilieus en afwisseling te krijgen, zonder dat er een verzameling van elkaar geïsoleerde mini-samenlevingen kon ontstaan.

Het centrale plein met winkels en andere voorzieningen is in het systeem van stempels opgenomen, het is te zien als een bijzonder stempel. Het plein heeft een besloten karakter doordat de ingangen van de winkels in de

Situatie volgens definitief plan, 1957

Nieuwe situatie na eerste herziening, 1959

onderbouw van de flatgebouwen aan het plein liggen. De entrees liggen aan beide hoofdwegen, de Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg. Voorzieningen als scholen en andere openbare gebouwen werden vooral in de randen van de wijk geplaatst. De grootste gebouwen staan aan de buitenkant van de wijk, de kleinere gebouwen werden tussen de woningen geprojecteerd.

Combinatie van systemen

Het combineren van de drie stedenbouwkundige concepten levert soms moeilijkheden op. Aan de noordzuid-hoofdwegen, de Thorbeckeweg en de Groen van Prinstererweg, staan aan weerszijden flatgebouwen van vier bouwlagen. Deze bebouwing maakt ook deel uit van de stempels die aan beide kanten van deze hoofdwegen liggen. Dit betekent dat de entrees van de flatgebouwen aan de hoofdweg liggen, met een achterkantenmilieu van bergingen en garages aan de binnenhoven tot gevolg.

Doorgaans zijn drie wanden van de centrale gazons in de stempels laagbouw (twee woonlagen) en gericht op het middengebied. De vierde wand bestaat uit middelhoogbouw (vier woonlagen op een garage-onderbouw), met een oriëntatie naar de buitenzijde. Dit beïnvloedde het karakter en de kwaliteit van de stempels en de openbare ruimte in negatieve zin.

Aan het Van Bosseplantsoen doet zich een soortgelijk probleem voor. De stempel botst hier met de randbebouwing van de wijk. Twee wanden aan de zuid- en oostkant zijn samengesteld als de overige stempels, terwijl de andere twee wanden

gevormd worden door hoge flats die de randen benadrukken.

Eerste herziening (augustus 1959)

De rooms-katholieke kerk van Dordrecht wilde in Crabbefhof een kloosterkerk met een lagere school stichten. In het Uitbreidingsplan was een terrein aan het zuidende van de tegenwoordige Thorbeckeweg voor de kerk gereserveerd, maar het perceel was veel te klein om ook een klooster en een school te bevatten. Door bouwblokken voor bewoning naar het oosten te schuiven en de bestemming bewoning te wisselen voor bijzondere bebouwing kwam er plaats voor een kloosterkerk met een bijbehorende school (zie tekening). De kerk zou dan nog steeds op de zichtas van de Thorbeckeweg staan.

Tweede herziening (augustus 1963)

Een groot deel van Crabbefhof was ten tijde van de tweede planwijziging uit 1963 al gerealiseerd, de wijziging spitte zich toe op de boomgaard naast kasteel Crabbefhof, de bebouwing bij het winkelcentrum en de randen van de wijk.

Kasteel Crabbefhof

De boomgaard zou aanvankelijk behouden blijven, maar bleek in 1963 nodig te zijn voor de bouw van de zorginstelling Crabbefhof. De bestemming werd daarom gewijzigd van openbaar groen naar bijzondere bebouwing, maar het terrein mocht voor slechts veertig procent bebouwd worden. De overige zestig procent bleef bestemd voor openbaar groen en recreatie. Op het terrein werd een groot zorgcomplex gepland, bestaande uit

Tweede herziening, 1963

verschillende gebouwen met daartussen groen dat voor de wijkbewoners toegankelijk was. Hiermee vervielen de bejaardenwoningen die aanvankelijk rond het terrein van de buitenplaats Crabbehoff waren voorzien.

Het bestaande herenhuis was niet groot genoeg om alle activiteiten in onder te brengen. Op het terrein van het herenhuis werd nieuwbouw gepland om genoeg ruimte te kunnen bieden voor de culturele en maatschappelijke activiteiten.

Van Oldenbarneveltplein

In het definitieve plan van 1957 waren vier flats gepland, één aan iedere zijde van het plein. Deze flats waren zo gesitueerd dat er aan beide hoofdwegen (Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg) een ingang naar het plein was. Na de herziening werd de bebouwing rond het plein aaneengesloten en was er nog maar één hoofdingang aan de Groen van Prinstererweg. De ingang aan de Thorbeckeweg werd verkleind tot een smalle toegang tussen de winkels, onder de woningen door.

Randen

Aan zowel de Zuidendijk als aan de zuidoostelijke grens van de wijk waren stroken etagewoningen gepland, met afwisselend bejaardenwoningen aan de oost- of westzijde. Na de herziening werden de bejaardenwoningen aan één kant geplaatst. Aan zowel de Zuidendijk als aan de zuidoostelijke grens stonden de bejaardenwoningen aan de oostkant. Door deze wijziging werden de randen nog sterker benadrukt.

Bebouwing

Woningcontingenten en korrelbeton

Om de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog in goede banen te leiden, bemoeide de overheid zich in hoge mate met de bouwactiviteit in Nederland. Aan iedere gemeente werd per jaar een zogenaamd contingent toegewezen, het aantal woningen dat in dat jaar gebouwd mocht worden. Woningen die gebouwd werden met bepaalde efficiënte bouwsystemen telden minder zwaar mee in het contingent. Voor gemeenten met ambitieuze uitbreidingsplannen waren deze bouwsystemen de oplossing om de krappe aantallen van de contingenten te vergroten.

Het aantal woningen in Crabbhof was niet met de vastgestelde contingenten te bouwen en daarom besloot Dordrecht te bouwen in korrelbeton. Dit was één van de efficiënte bouwsystemen waarvan elke woning maar voor 75 procent meetelde in het contingent. Bouwen in korrelbeton betekende dat draagmuren werden gestort in beton, samengesteld uit puin. Het puin voor de woningen in Dordrecht was afkomstig uit Rotterdam, dat tijdens de eerste dagen van de oorlog zwaar gebombardeerd is.

Bouwen in korrelbeton week af van de conventionele bouwmethoden en vergde grote investeringen van de aannemer. Alleen bij een hoog aantal te bouwen woningen was dit bouwsysteem winstgevend. In mei 1956 sloot Dordrecht een contract met aannemer NV van Wijnen. Tussen 1956 en 1960 was Van Wijnen verplicht 2600 woningen te bouwen in de zuidelijke uitbreidingswijken, waarvan 1500 in Wielwijk en

1100 in Crabbefhof. Veel Nederlandse gemeenten sloten dergelijke contracten af. Voor beide partijen gaf het contract zekerheid: de gemeente was zeker dat de woningen gebouwd zouden worden en de aannemer kon zonder risico investeren in een duur bouwsysteem.

De woningen in Wielwijk en Crabbefhof waren niet de eerste korrelbetonwoningen in Dordrecht. Al in 1948 sloot NV Van Wijnen haar eerste contract met de gemeente Dordrecht voor het bouwen van 267 woningen in korrelbeton in de wijk Nieuw-Krispijn.

Woningen

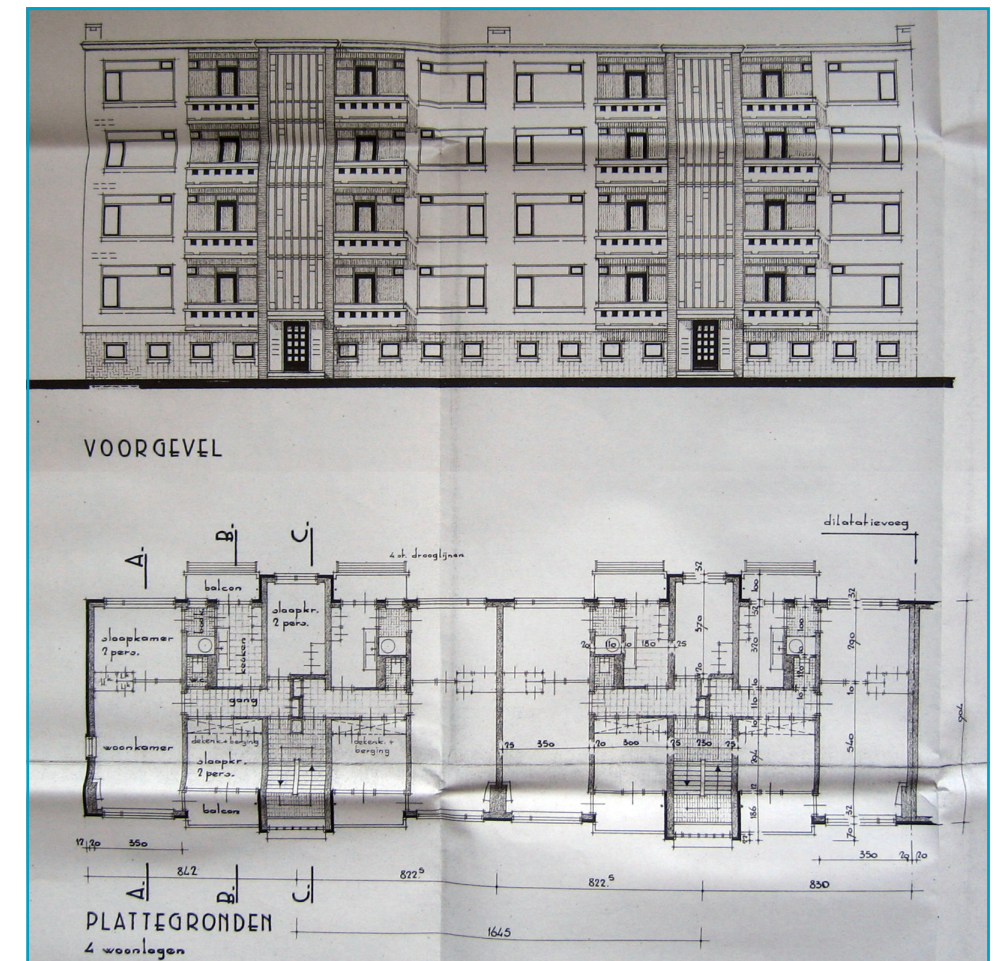
De gemeente had besloten te bouwen in korrelbeton, een systeem dat het meest efficiënt werkte als de ontwerpen zoveel mogelijk gestandaardiseerd waren. Dit betekende dat de ontwerpers van de dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, verantwoordelijk voor de meeste woningen in Crabbefhof, weinig gevarieerde plattegronden ontwierpen voor met name de etagebouw.

Ruim driekwart van de flatwoningen heeft dezelfde soort plattegrond met vergelijkbare afmetingen: vijf beuken voor twee woningen. In de middelste beuk bevindt zich het trappenhuis en de zogenaamde wisselkamer, die bij het rechter appartement hoort. De beuk naast het trappenhuis bevat een slaapkamer en natte cel (keuken, toilet en badkamer). Bij type B en B' bevindt de slaapkamer zich aan de voorkant, bij type C aan de achterkant. In de buitenste beuken komen de woonkamer en een tweede slaapkamer, bij type B en B' bevindt de woonkamer zich aan de voorkant, bij type C aan de achterkant.

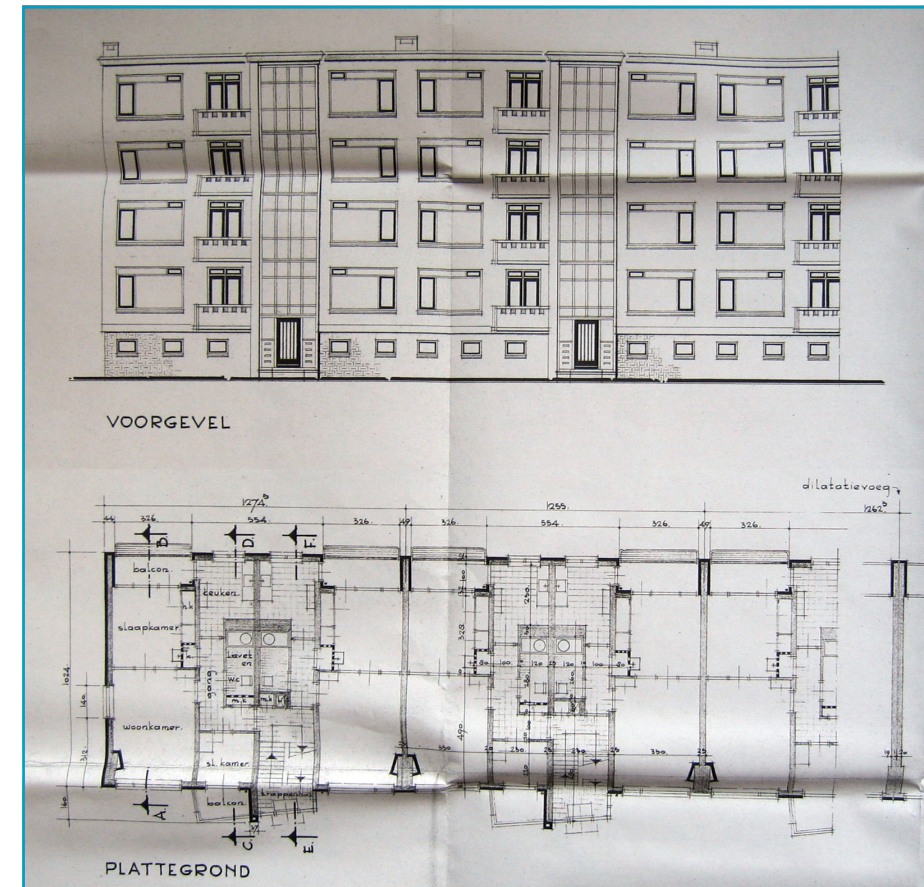
De laagbouw in Crabbefhof bestond uit twee typen eengezinswoningen: woningen voor normale gezinnen (type D) en woningen voor grote gezinnen (type C). Van het type D zijn er honderdzestig gebouwd in Crabbefhof (zuidelijk deel), voor de grote gezinnen zijn er dertig in het noordelijk deel gebouwd. In tegenstelling tot de flatwoningen is er voor de eengezinswoningen wel een badkamer met douche ontworpen. Alle woningen in Crabbefhof hadden een kolenbergplaats, voor de flatwoningen in het souterrain, voor de eengezinswoningen in de berging achterin de tuin.

Bejaardencentrum Crabbefhoff

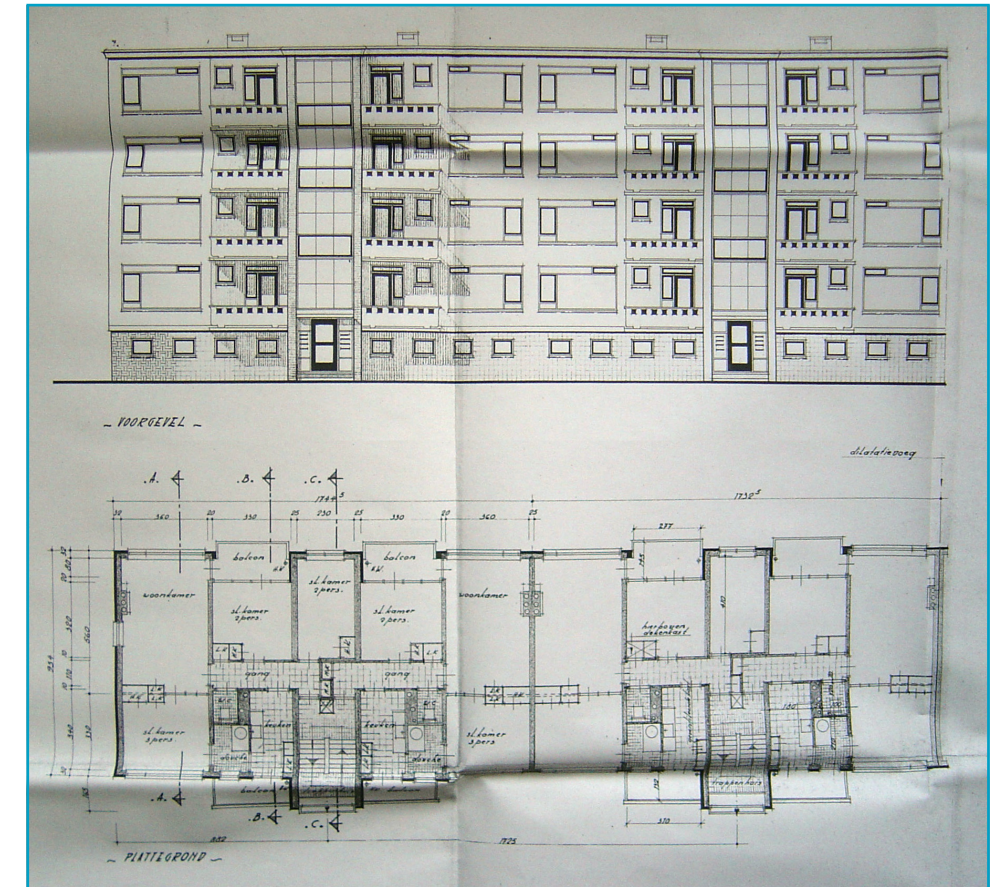
Na de tweede herziening in 1963 was er een groot terrein vrijgekomen voor bijzondere bebouwing. Hiervoor ontwierp het architecten-

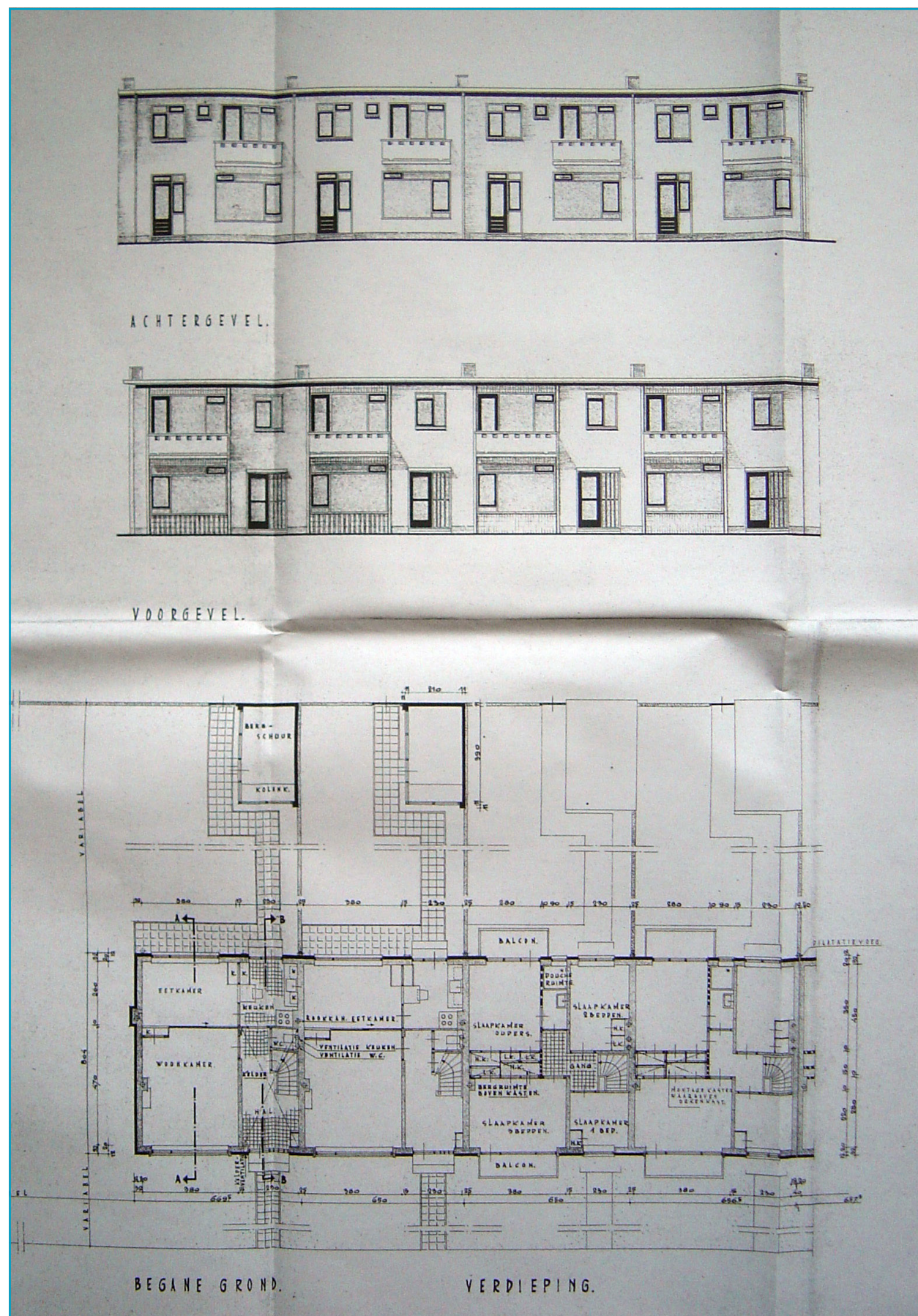
Voorgevel en plattegrond van flatwoning type B, 1958

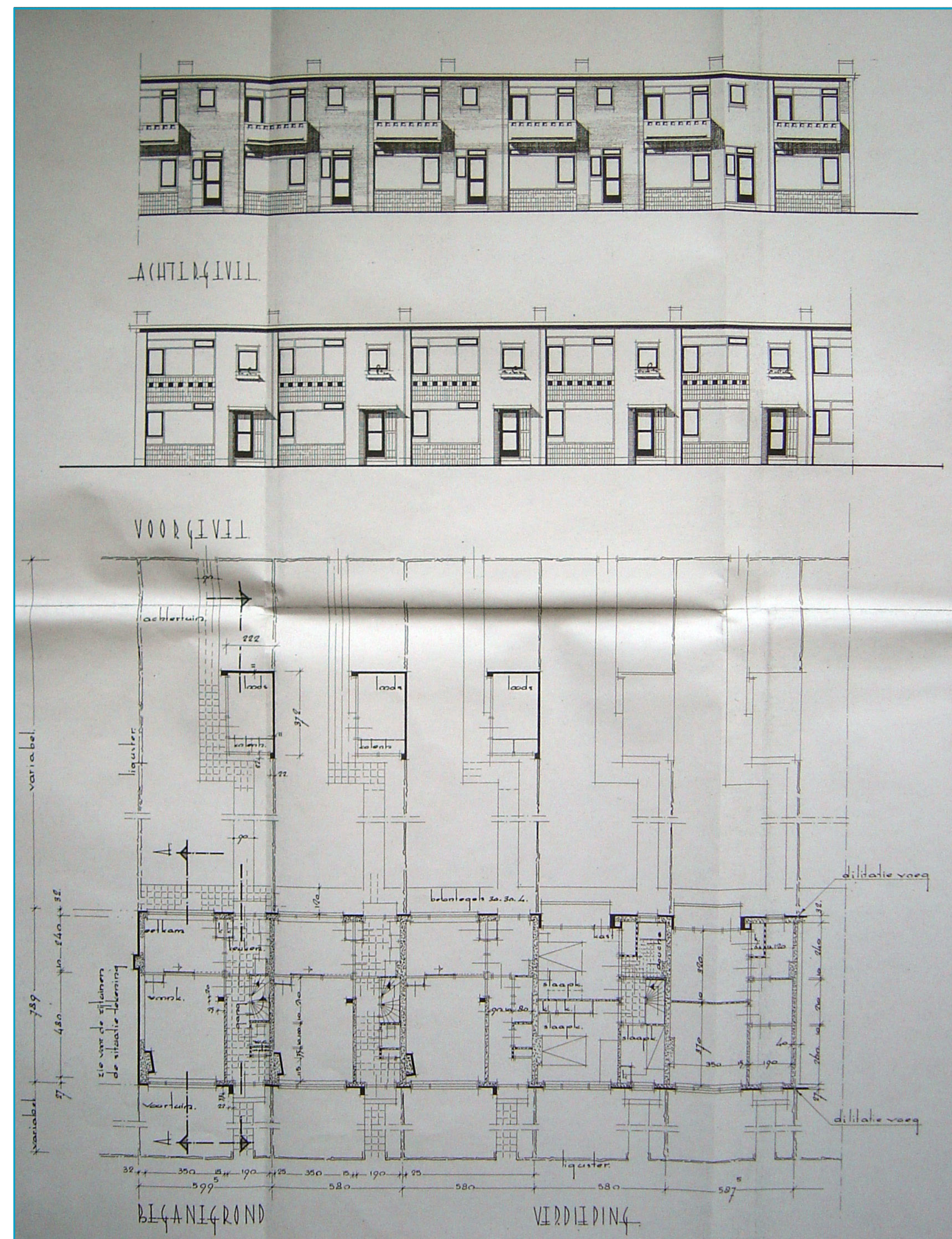
Voorgevel en plattegrond van flatwoning type A, 1958

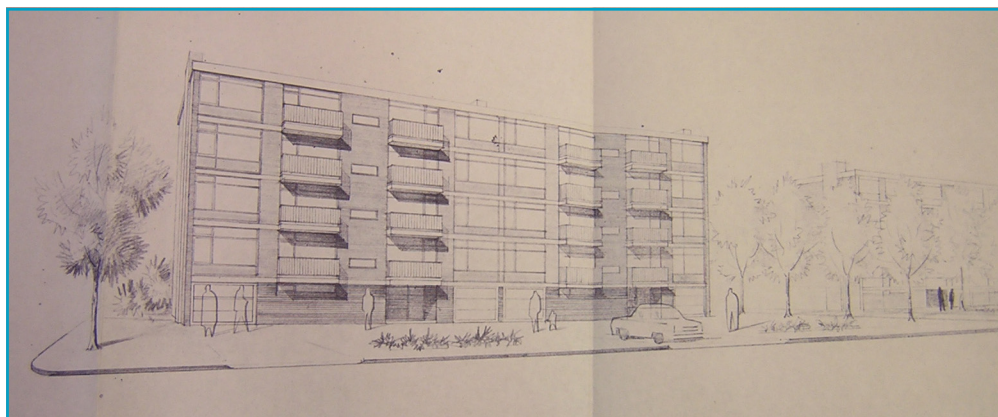
Voorgevel en plattegrond van flatwoning type C, 1958

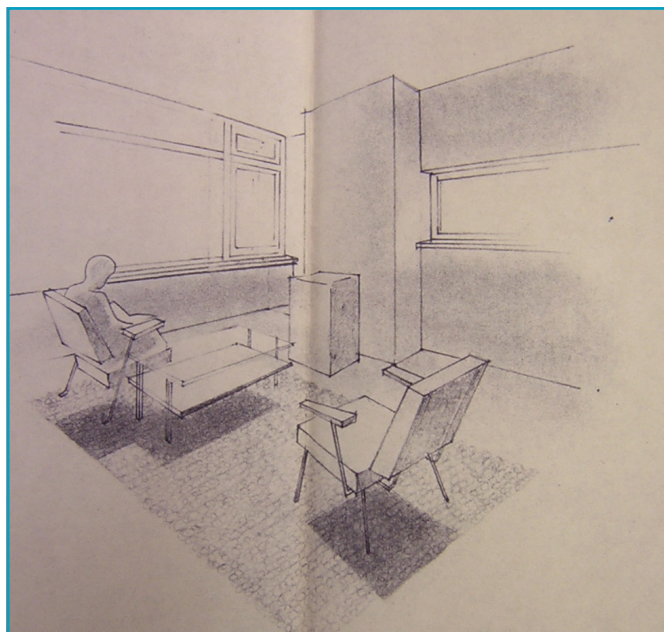
Voorgevel, achtergevel en plattegrond van een gezinswoning type D, 1957

Voorgevel, achtergevel en plattegrond van een gezinswoning voor grote gezinnen type C, 1957

208 flatwoningen van woningstichting "De vooruitgang" aan o.a. de Thorbeckeweg

Perspectieftekening van het interieur

Perspectieftekening van de entreepartij

en ingenieursbureau G. Gerritse een complex met een verpleeg- en bejaardenhuis, bejaardenwoningen en een zusterflat. Het complex werd opgeleverd in 1964 en had de volgende uitgangspunten:

- Het scheiden van de vier verschillende bewonerstypen: verpleegpatiënten, bewoners van het bejaardenhuis, zelfstandig wonende bejaarden en verpleegsters.
- Het openbaar maken van het groen rondom de gebouwen.

Iedere categorie bewoners kreeg een eigen gebouw. Onderling contact werd vermeden door de gebouwen diagonaal ten opzichte van elkaar te plaatsen en ertussen opgaand groen aan te planten. Bovendien lagen de ingangen van het verpleeghuis en het bejaardenhuis ieder aan een andere straat. De groene ruimte tussen de verschillende gebouwen had een dubbele functie. Naast de scheiding van de vier bewonersgroepen diende het groen als openbare ruimte voor de buurt. 'Het grote winstpunt' was volgens het tijdschrift Bouw, dat Crabbehoff in 1967 besprak 'de publiek toegankelijke groenvoorziening met vijver, speelplaatsen en wandelpaden'.

Zicht op binnenterrein van zorgcomplex Crabbehoff, vanuit het zuiden gezien, 1964

Openbare ruimte

De openbare ruimte in Crabbehoff bestaat uit vier lagen.

Eerste laag: randen

De nadruk op de randen door de hogere bebouwing wordt versterkt door de groene openbare ruimte tussen de bebouwing en de grenzen van het plangebied.

Tweede laag: ontsluiting

Openbare ruimte aan de Oost-West-assen (Talmaweg en De Savornin Lohmanweg). Brede wegen met een groenstrook in het midden of groenstroken aan de zijkanten. Elke hoofdweg heeft zijn eigen kenmerkende boomsoort.

Derde laag: hoven

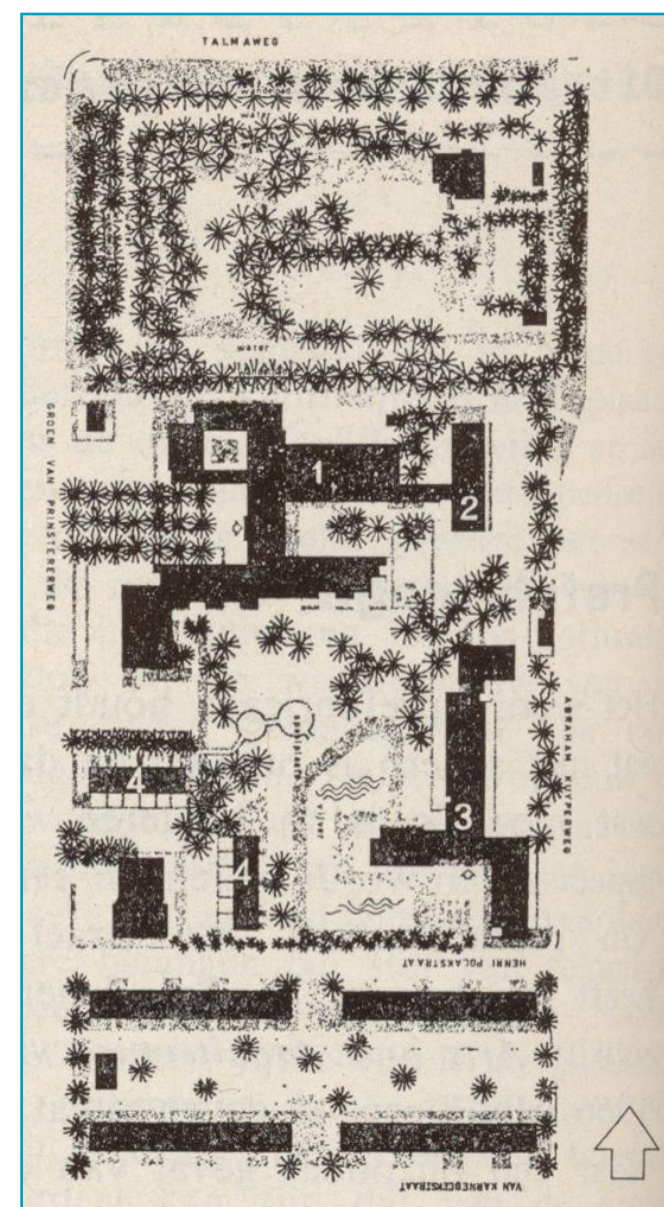
De zes hoven zijn gebouwd rond een vierkant gazon, omzoomd met bomen. In de hoven zijn verschillende boomsoorten toegepast.

Vierde laag: parken

Zowel het landgoed Crabbehoff als het bejaardencentrum Crabbehoff functioneren

Zicht op hoofdingang van het zorgcomplex Crabbehoff, vanuit het westen gezien, 1964

Plattegrond van het zorgcomplex Crabbehoff, 1964

als een wijkpark. De groenvoorziening rond het bejaardencentrum, bestaande uit vijvers, wandelpaden en speelplaatsen, was in opzet niet alleen voor de bewoners van het centrum, maar voor de hele wijk bedoeld. Het landgoed is publiek toegankelijk, net als het huis Crabbehof, dat dient als centrum voor culturele en maatschappelijke activiteiten. Recente nieuwbouw heeft de openbare functie van Crabbehoff verminderd, zonder dat er in de directe omgeving compensatie voor is gekomen.

Groenplan

De oorspronkelijke beplanting van de wijk is met zorg bepaald door de Plantsoenendienst. Zowel langs de hoofdwegen als in de centrale groene hoven in de stempels zijn verschillende boomsoorten toegepast. Nader onderzoek naar de oorspronkelijke groenstructuur en de latere wijzigingen wordt aanbevolen, als opmaat voor een visie voor het openbaar groen in de toekomst.

CHRONOLOGIE

1871: aanleg spoorlijn richting Breda

1933: verkoop kasteel Crabbehoff met omliggende gronden

1957, september: vaststelling uitbreidingsplan Crabbehof

1958, juni: eerste paal van Crabbehof geslagen

1958, oktober: gedeeltelijke goedkeuring uitbreidingsplan Crabbehof

1959: gemeente Dordrecht koopt Kasteel Crabbehoff

1959, maart: vaststelling eerste herziening Uitbreidingsplan door de gemeenteraad

1959, augustus: goedkeuring eerste herziening door Gedeputeerde Staten

1963, mei: vaststelling tweede herziening door de gemeenteraad

1963, augustus: goedkeuring tweede herziening door Gedeputeerde Staten

1964: opening winkelcentrum Crabbehof

1964: oplevering Bejaardencentrum 'Crabbehoff'

NOTEN

1 Gemeente Dordrecht, Verslag van de toestand der gemeente Dordrecht over het jaar 1956-1957, Dordrecht 1958, p 14.

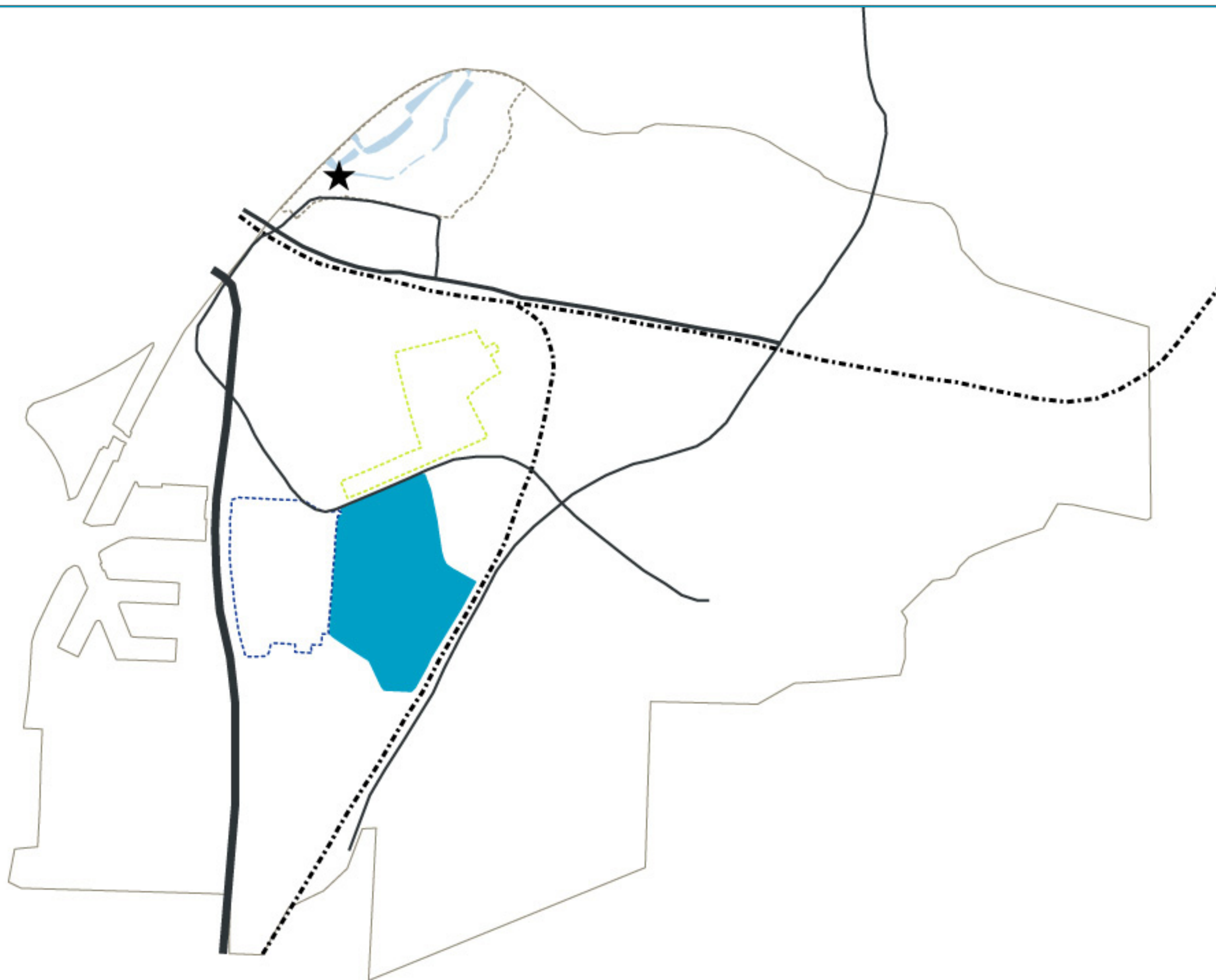
2 Redactie, 'Bejaardencentrum Crabbehoff te Dordrecht', in: Bouw 22 (1967) nr 9, p 337.

SITUATIE

Ligging en begrenzing van de wijk. Situering ten opzichte van de binnenstad, de hoofdverkeersverbindingen en de waterwegen. De Zuidendijk, Laan der Verenigde Naties, Van Gijnweg en de spoorlijn Rotterdam-Breda vormen de grenzen van Crabbefhof.

De oostgrens van de wijk, de Van Gijnweg, is tevens de belangrijkste toegang van het stadscentrum naar Crabbefhof.

BEGRENZING

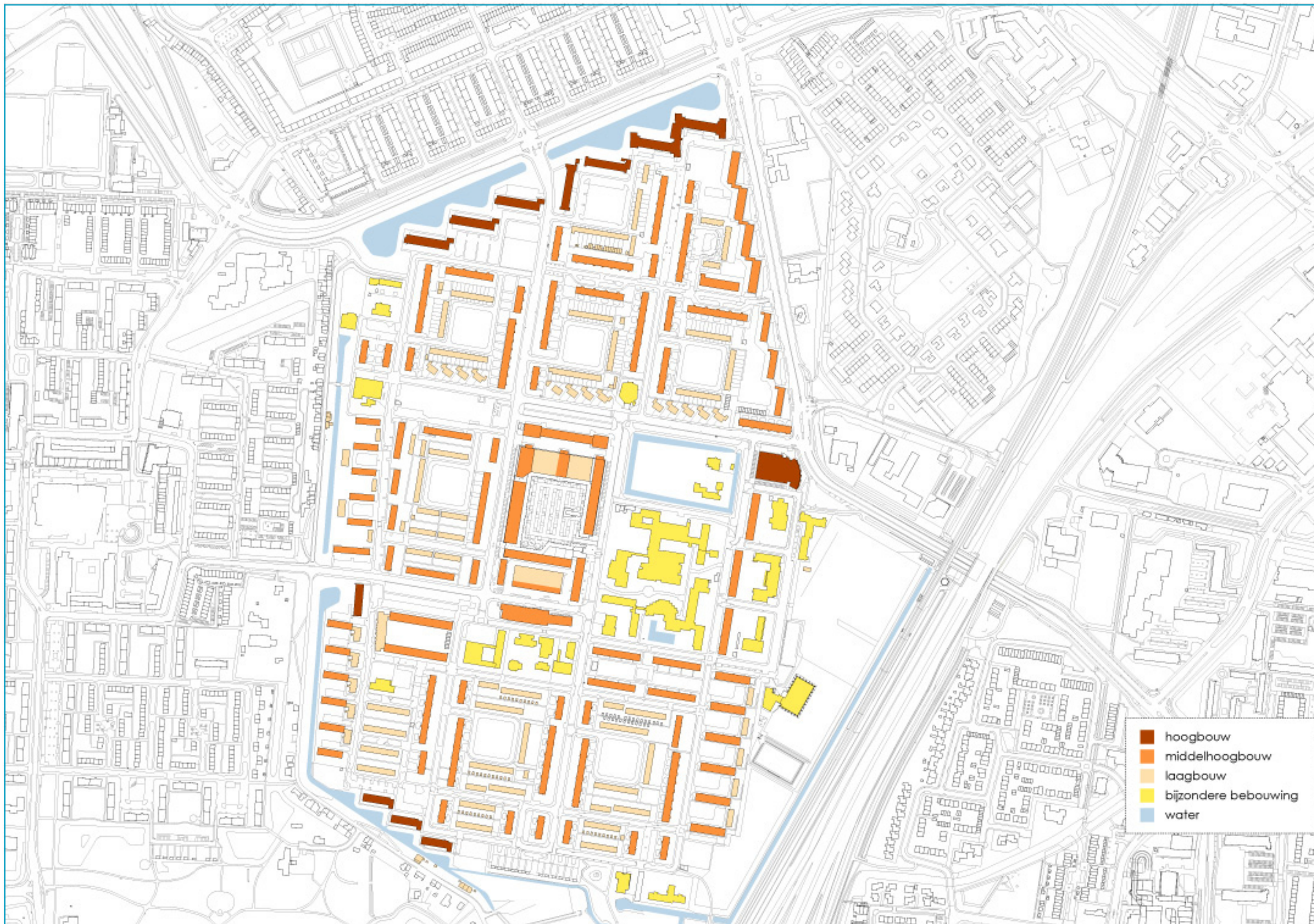
Luchtfoto van de wijk met de begrenzing,
aangeduid met straatnamen.

BESTAANDE BEBOUWING

Woonbebouwing is aangegeven in laag-, middelhoog- en hoogbouw. Met bijzondere bebouwing worden de niet-woonfuncties bedoeld, zoals het winkelcentrum, scholen, kerken, zorgcomplex en andere voorzieningen.

Het Van Oldenbarneveltplein, het kasteel Crabbehoff en het zorgcomplex Crabbehoff vormen het centrum van de wijk. Hier zijn alle voorzieningen te vinden, de woonbebouwing is rondom gegroepeerd. De hoogbouw en middelhoogbouw zijn gesitueerd aan de randen en langs de hoofdassen. Hiertussen staat de laagbouw.

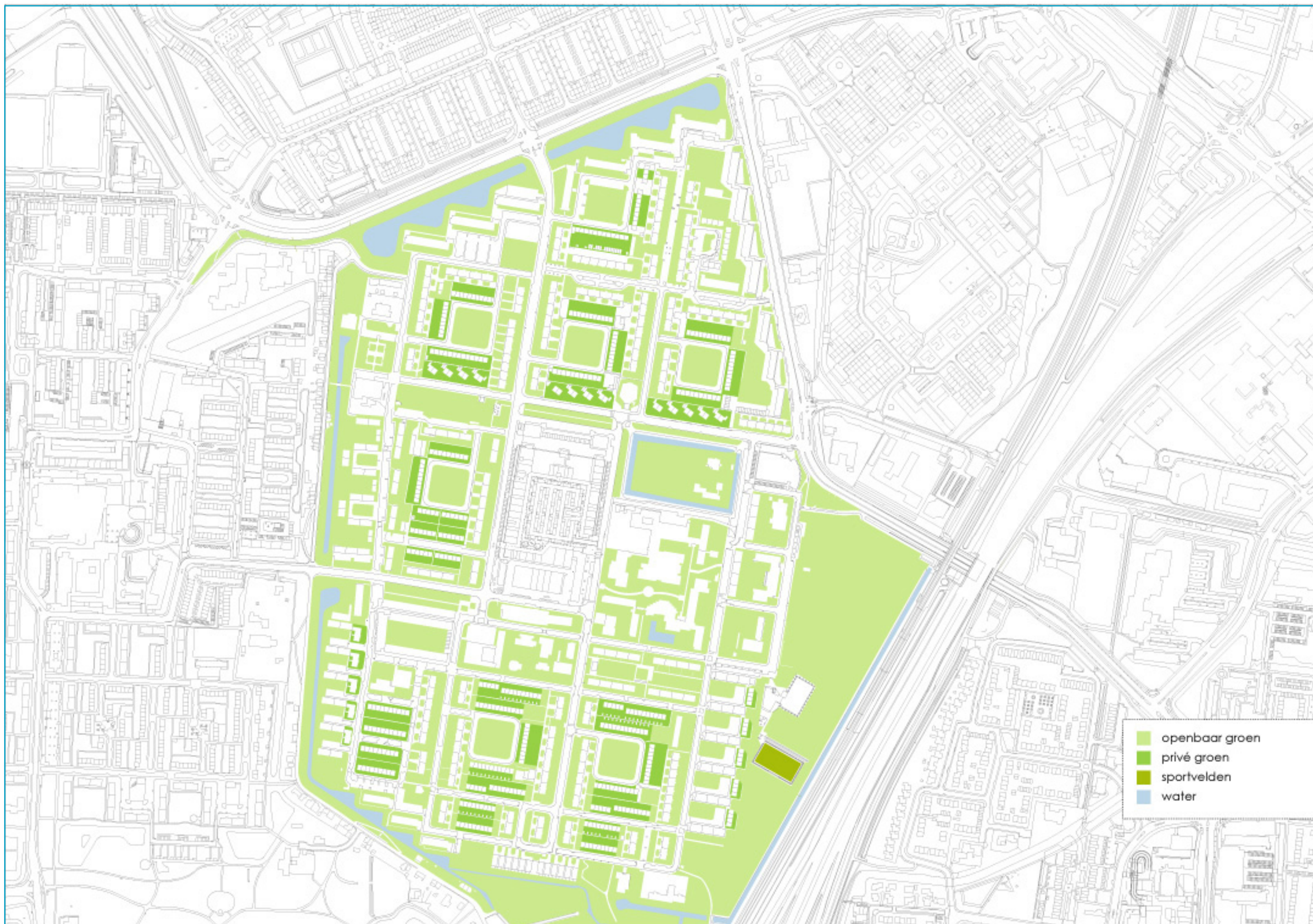

BESTAANDE RUIMTE

De kaart vormt de contramal van kaart III. Zowel openbaar groen als privé groen is aangegeven.

Belangrijke onderdelen van de openbare ruimte:

- Groene grenzen als de Laan der Verenigde Naties, de Zuidendijk en het Sportcomplex Crabbehof
- Kasteel Crabbehoff en zorgcomplex Crabbehoff
- Groene binnenruimte van de stempels (Van Bosseplantsoen, Van Hogendorpplantsoen, Van de Duyn van Maasdamplantsoen, Van Limburg Stirumplantsoen, Wiardi Beckmanplantsoen, Goeman Borgesiusplantsoen en Albardaplantsoen)

BEBOUWING & RUIMTE

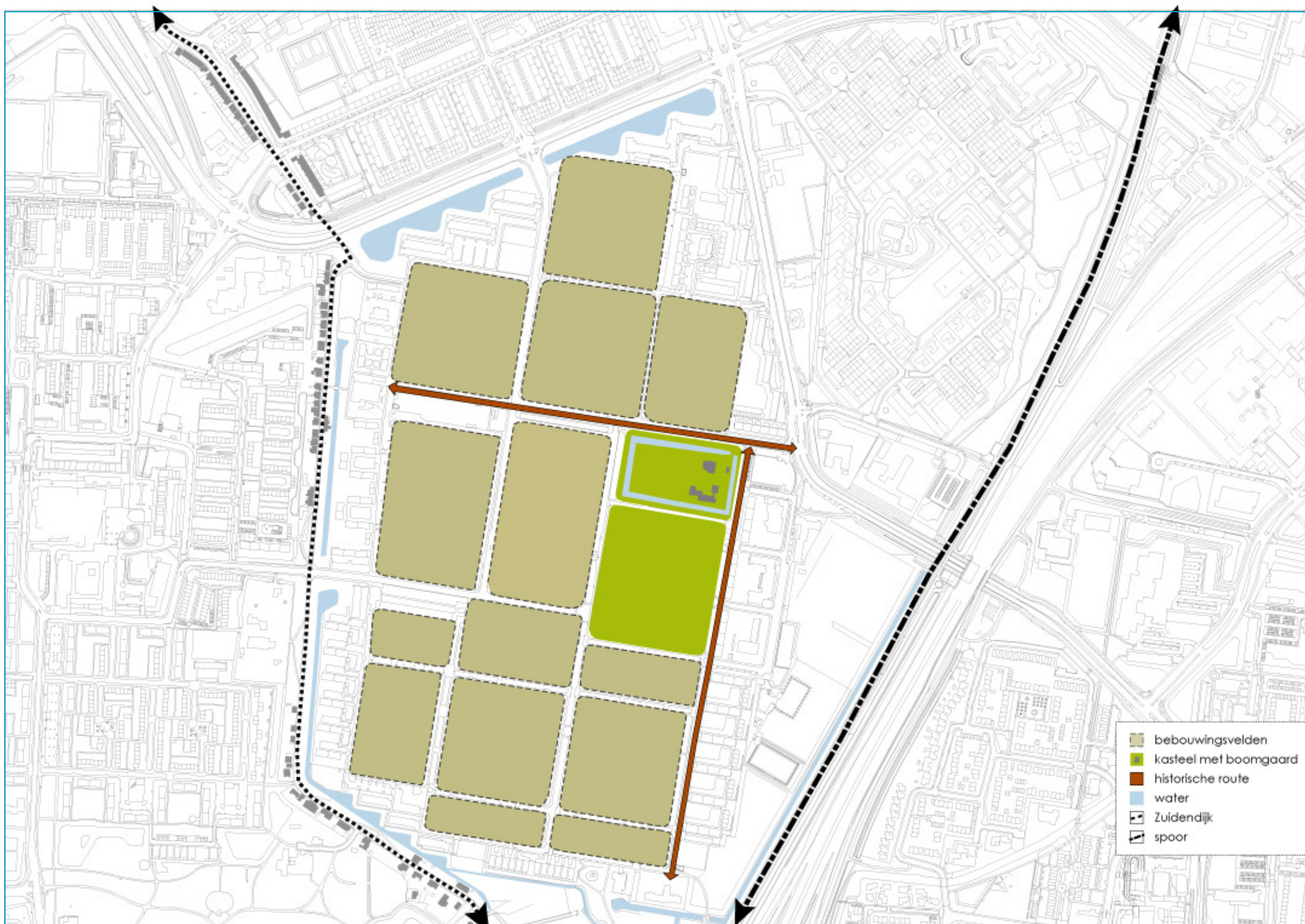
Hier zijn de kaarten III en IV samengevoegd. Dit geeft de relatie weer tussen de bebouwing en de openbare ruimte.

HISTORISCHE ELEMENTEN (VOOR 1957)

In Crabbehof zijn enkele historische elementen behouden en opgenomen in het plan.

- Kasteel Crabbehoff, het herenhuis van een buitenplaats uit de 17de eeuw
- Zuidendijk met oude dijkhuizen en sloot onderaan de dijk
- Talmaweg, oude route van de Zuidendijk naar kasteel Crabbehoff
- Abraham Kuyperweg, oude route van de Zuidendijk naar kasteel Crabbehoff

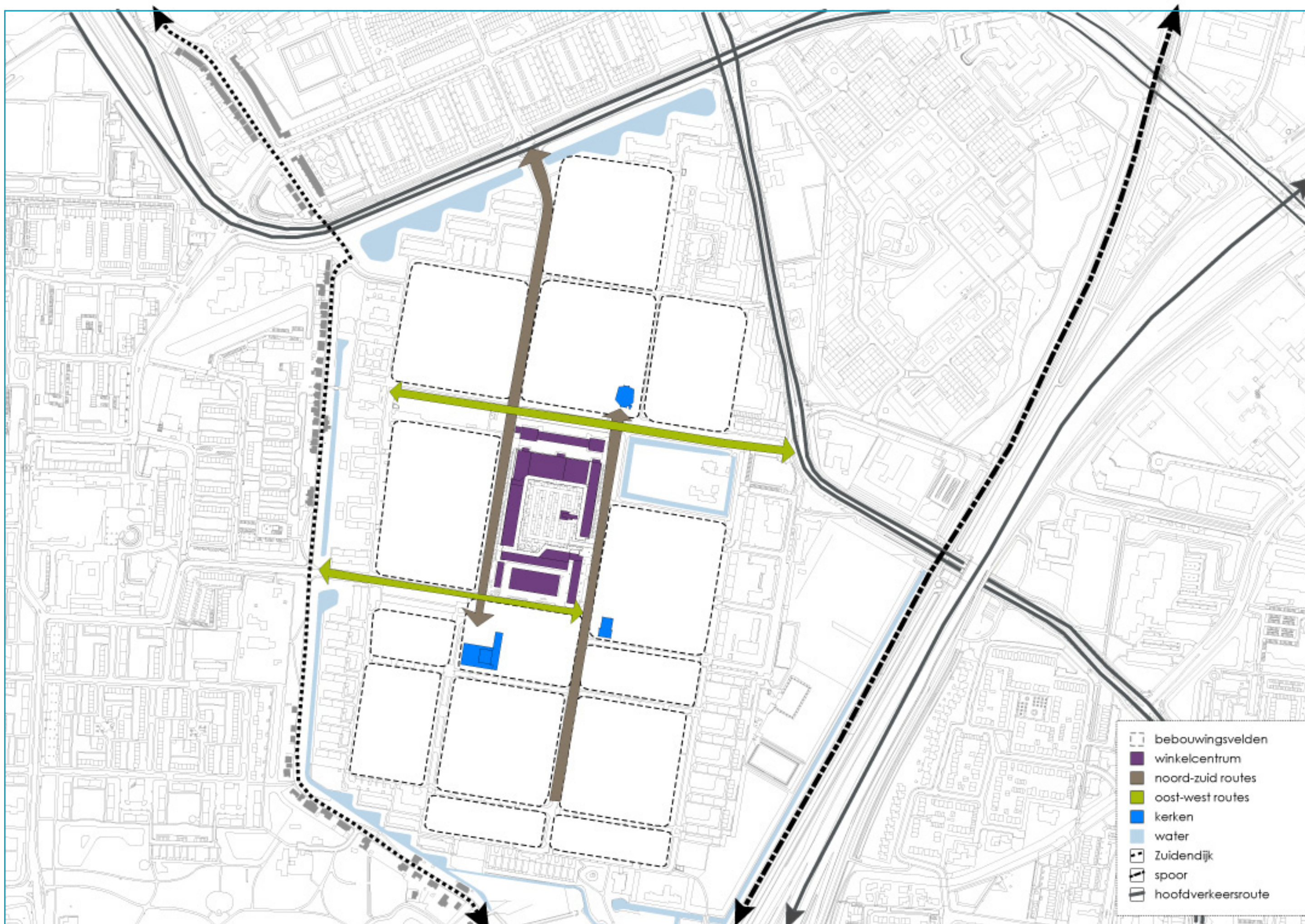
- bebouwingsvelden
- kasteel met boomgaard
- historische route
- water
- Zuidendijk
- spoor

HOOFDASSEN

Deze kaart toont de hoofdassen van Crabbefhof. De wijk wordt doorsneden door vier assen: twee noordzuid-assen (Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg) en twee oostwest-assen (Talmaweg en De Savornin Lohmanweg). De assen omsluiten het centrale Van Oldenbarneveltplein, waarin zich alle voorzieningen bevinden.

De noordzuid-assen zijn een mooi voorbeeld uit het klassieke stedenbouwkundig repertoire: de beide straten worden beëindigd met een monumentaal geplaatste kerk. De Thorbeckeweg wordt aan de zuidzijde beëindigd door de RK Christuskerk (Kerkgemeenschap Verrezen Christus), de Groen van Prinstererweg loopt van de Stephanuskerk (Kerk van de Nazerener Nederland) in het noorden tot aan de Opstandingskerk (Bond van Vrije Evangelische Gemeenten) in het zuiden.

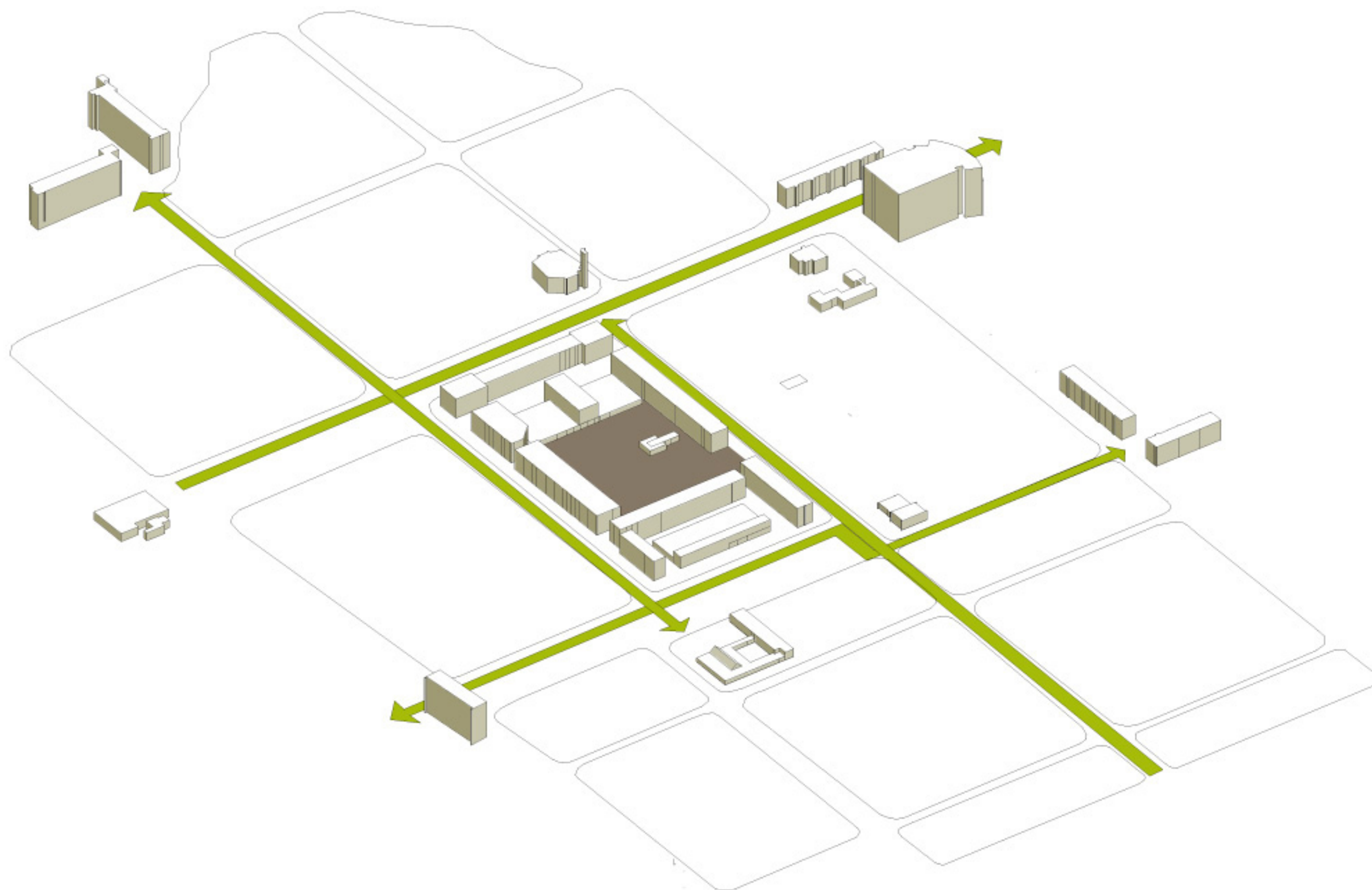
De oostwest-assen vormen de groene zomen van het plan waarlangs de ontsluiting van de wijk is geregeld.

CENTRAAL PLEIN

Drie-dimensionale uitwerking van het centrale Van Oldenbarneveldtplein. Deze kaart maakt duidelijk dat het plein wordt ingesloten door de vier hoofdassen.

Het plein krijgt een besloten karakter doordat de open ruimte aan vier zijden begrensd wordt door middelhoge flats, met een hoofdingang aan de Groen van Prinstererweg.

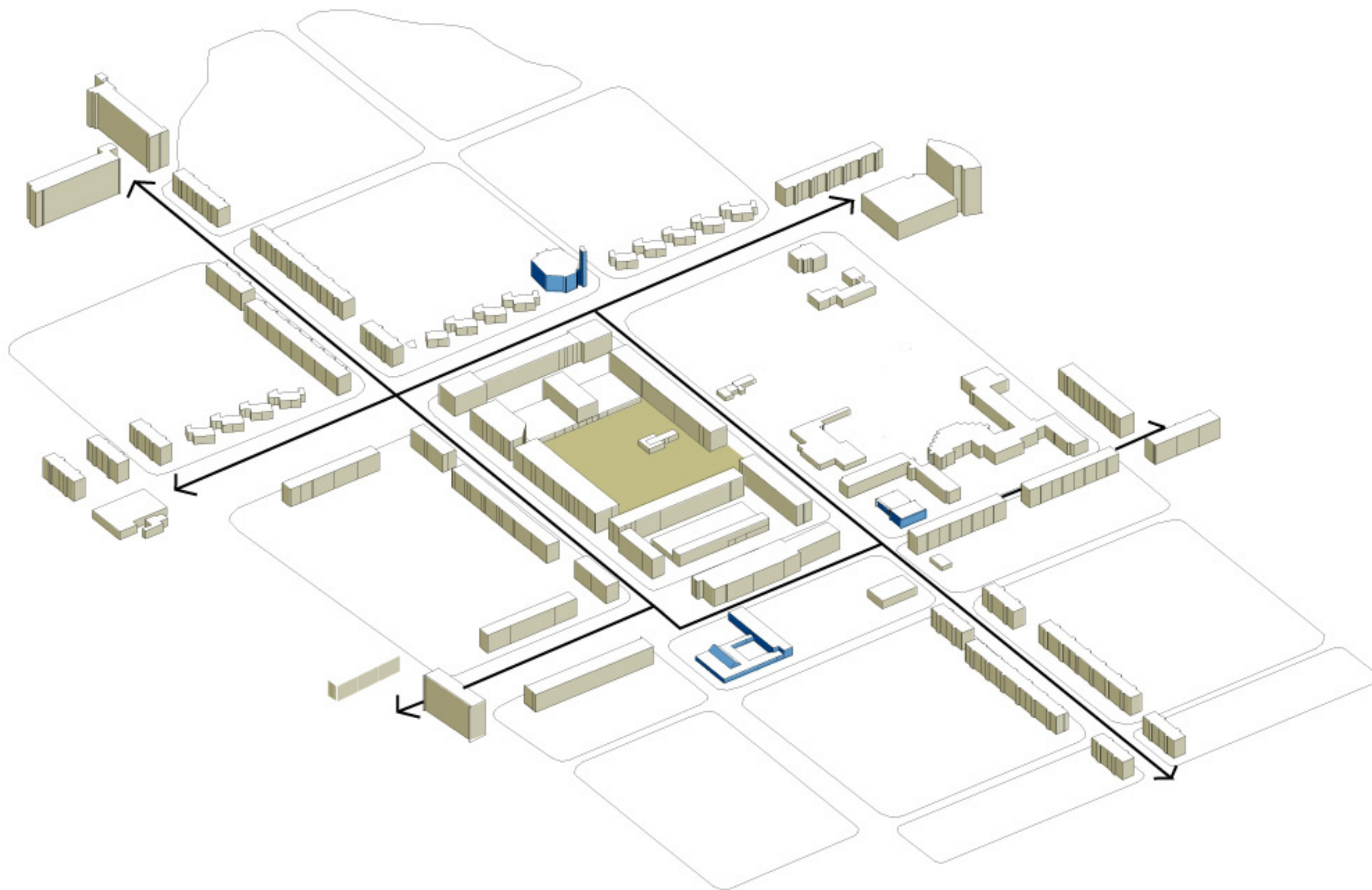

ONDERDELEN HOOFDASSEN

Dit is een driedimensionale uitwerking van de hoofdassen van Crabbefhof uit kaart VII.

Twee factoren geven de assen een monumentaal karakter:

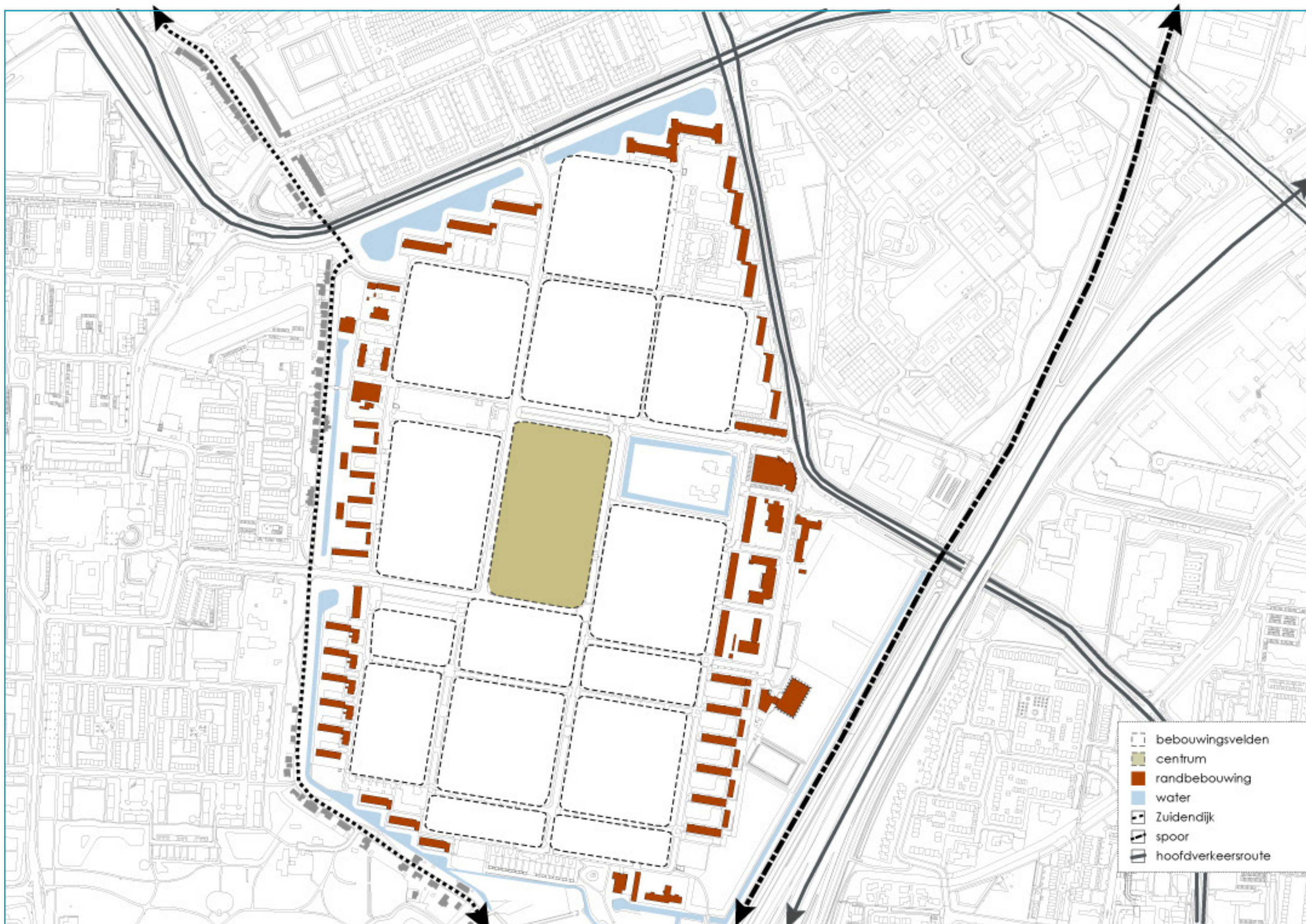
- De hoofdassen geven uitzicht op de drie kerken van Crabbefhof
- Het openbaar groen op de assen: de Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg hebben brede bermen met heggen aan weerszijden van de weg. De Talmaweg en De Savornin Lohmanweg zijn brede plantsoenachtige ruimten met bomen in rijen aan een kant van de weg.

RANDEN

Deze kaart toont de randen van Crabbefhof. De randen van de wijk worden duidelijk benadrukt door de hogere bebouwing en door de groene zone tussen de bebouwing en de grens van het plangebied.

Aan de noordkant wordt Crabbefhof afgesloten door hoge galerijflats die schuin ten opzichte van het water zijn geplaatst. Aan de ooststrand vormen flats een scherm langs de S.M. Hugo van Gijnweg. De wijk wordt in het zuiden beëindigd door een groene zone (Wielwijkpark). De westgrens tenslotte bestaat uit middelhoog gestapelde appartementen dwars op de richting van de dijk.

ONDERDELEN RANDEN

Dit is een driedimensionale uitwerking van de randen van Crabbehof uit kaart X.

Op deze kaart wordt duidelijk dat de randen hoger zijn dan de binnen de randen gelegen bebouwing. Niet alleen de hoogte, maar ook de plaatsing van de bebouwing en de combinatie met de groene ruimte benadrukt de randen.

Noordrand

De galerijflats tegenover de Laan der Verenigde Naties (aan Loudonstraat, Van Bosseplantsoen, Tak van Poortvlietstraat) staan evenwijdig aan elkaar, in dezelfde hoek, aan het water. Samen vormen de flats een scherm langs de rand van de wijk, met ervoor groene openbare ruimte met waterpartijen.

Oostrand

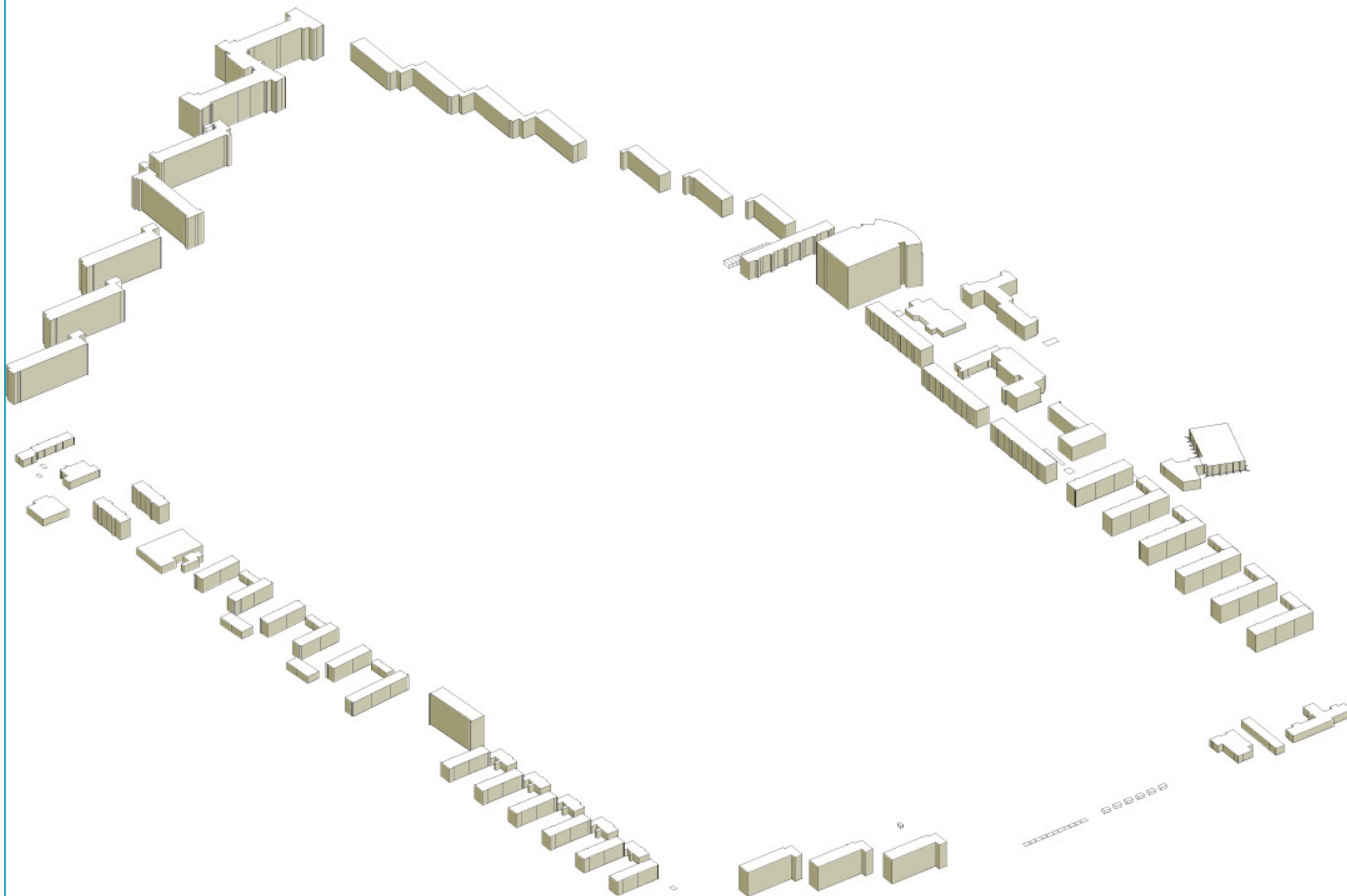
Aan de S.M. Hugo van Gijnweg, de oostgrens van de wijk, staan gestapelde appartementen in vier woonlagen. Ook deze flats vormen een scherm omdat ze evenwijdig aan elkaar, in een hoek op de weg staan. De ruimte tussen de flats en de weg is beperkt, toch is ook hier het openbaar groen in de vorm van bomenrijen een onderdeel van de rand.

Zuidrand

De zuidgrens van Crabbehof bestaat deels uit de Zuidendijk en deels uit een groenstrook. Ter hoogte van de Zuidendijk staan enkele portiekflats van zes woonlagen. Ook hier, net als aan de noordkant, vormt een waterpartij met boomgroepen onderaan de dijk een groene zone tussen de wijkgrens en het scherm van hoge flats. De wijkgrens ten oosten van de Zuidendijk wordt niet benadrukt door hoge bebouwing, maar door een brede groenstrook met bomen en struiken.

Westrand

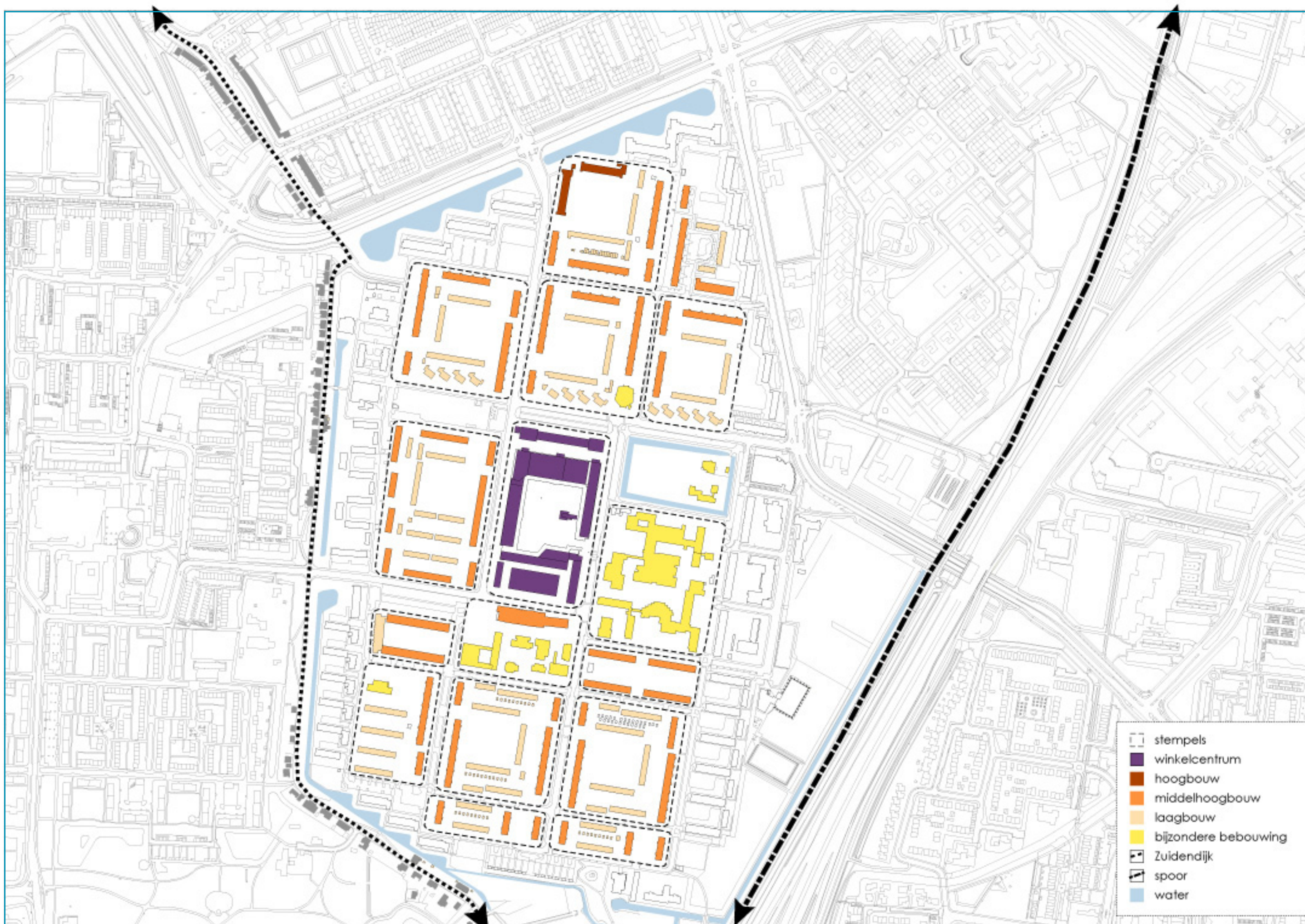
De Zuidendijk is de groene westgrens van de wijk. Er is een aanmerkelijk verschil tussen het dijkniveau en het niveau van de bebouwing van Crabbehof binnen de dijk. Dwars op de dijk staan gestapelde appartementen van vier woonlagen achter elkaar. Tussen de flats en de dijk vormt een waterpartij met bomenrijen op de Zuidendijk een groene zone tussen de grens en de bebouwing.

STEMPELS

Deze kaart toont de woonvelden in Crabbefhof. In het plan zijn zes gelijke woonvelden opgenomen, zogenaamde stempels. In Crabbefhof bestaat een stempel uit een vierkant grasveld met aan drie zijden laagbouw. De vierde wand wordt gevormd door de achterkant van een portieketageflat van vier woonlagen op een hoge plint. De flat sluit niet goed aan op de binnenruimte van het stempel door de hoge gesloten plint. In vier stempels is er slechts één toegangsweg, waardoor het plantsoen een besloten karakter krijgt. Bij de overige twee stempels zijn er twee entrees. De stempels zijn in zichzelf gekeerd en alleen gericht op bewoning.

Ook het winkelcentrum is een stempel, weliswaar afwijkend, maar met dezelfde afmetingen als de zes gelijke woonvelden. Dit is een opvallend gegeven voor een naoorlogse uitbreidingswijk. In veel Nederlandse wederopbouwwijken zijn de buurtvoorzieningen verspreid over de buurten, in Crabbefhof is – net als trouwens in Wielwijk – gekozen voor een krachtig centrum, dat zijn centrumfunctie opmerkelijk goed heeft behouden.

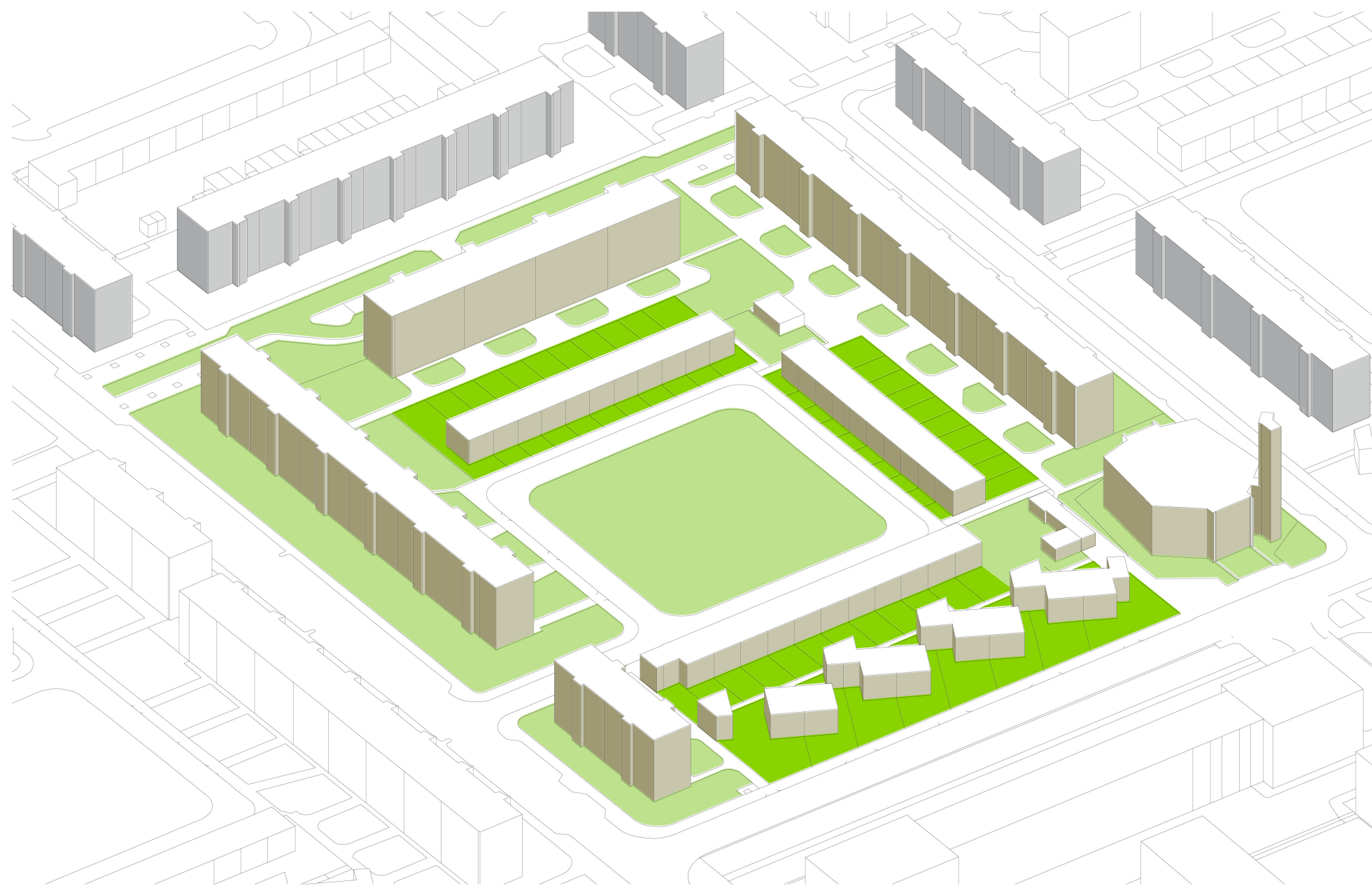

ONDERDELEN STEMPELS

Dit is een driedimensionale uitwerking van de stempels van Crabbehof uit kaart XII. De stempels zijn niet allemaal precies hetzelfde opgebouwd, maar de onderdelen waaruit de stempels worden samengesteld zijn wel gelijk.

Een stempel is opgebouwd uit een centraal gazon met daaromheen trapsgewijs oplopend bebouwing: een ring met laagbouw en een ring met middelhoogbouw van vier woonlagen. De bedoeling hiervan is duidelijk: oriëntatie van alle woningen op het centrale plein. Of dit nog steeds zo werkt is de vraag. De organisatie van de laagbouw rondom het plein werkt uitstekend, maar de relatie van de appartementen met het plein lijkt niet meer te bestaan.

De stempels krijgen een eigen karakter door op de binnenruimte het soort boom (open of dichtergebladerte) en het beplantingspatroon af te wisselen.

ONDERDELEN STRUCTUUR

Fotostrips van de onderdelen van de structuur van Crabbefhof, zoals te zien in de kaarten VII tot en met XIII.

In Crabbefhof zijn drie stedenbouwkundige concepten naast elkaar gebruikt: monumentale assen, bijzondere randen en stempels. Behalve deze drie concepten zijn het centrum van de wijk, het Van Oldenbarneveltplein, en het kasteel belangrijke onderdelen van de structuur.

1 Assen

2 Randen

3 Stempels

4 Centrum

5 Kasteel

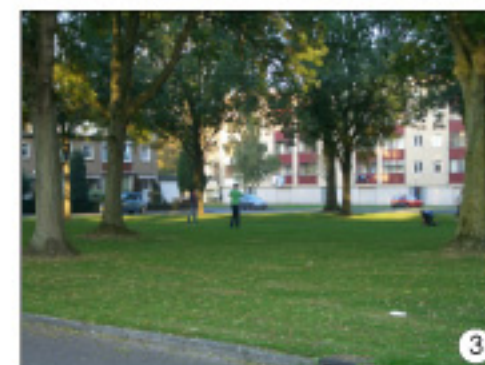
A: Assen

B: Randen

C: Stempels

D: Centrum

E: Zorgcomplex en kasteel

Op de foto's zijn de stedenbouwkundige details van de wijk weergegeven. Deze details laten zien wat de relatie is tussen de collectieve en private ruimte, hoe de gebouwen in hun directe omgeving zijn geplaatst en hoe de historische elementen in het plan zijn ingepast.

1. Binnengebieden

Drie van de wanden van het stempel bestaan uit laagbouw met de entrees naar het centrale gazon. De vierde wand is middelhoogbouw waarvan de achtergevel naar het binnengebied van het stempel is gericht. De oriëntatie is duidelijk gericht op het binnengebied, maar de entrees van de flat ontbreken hier, waardoor de stempel niet de beslotenheid krijgt die wel bedoeld is.

2. Plinten

In Crabbefhof is de middelhoogbouw opgebouwd uit meerdere woonlagen boven een hoge plint, waarin de bergingen zijn opgenomen. De plint heeft daarom bijna de hoogte van een bouwlaag. Door deze hoge plint is de relatie tussen de appartementen en het maaiveld moeizaam. Dit probleem geldt niet alleen voor de stempels, maar ook voor de flats aan de hoofdassen. Om de relatie tussen woningen en het straatniveau te verbeteren zijn er voor de flats heggen aangebracht, maar dit blijkt niet genoeg te zijn.

3. Erfafscheidingen

Voor de laagbouw is in Crabbefhof geen uniforme erfafscheiding bepaald. Ieder bewoner bakent zijn tuin op zijn eigen wijze af. Het straatbeeld is hierdoor versnipperd door afwisselende korte stukjes hekjes en heggen in verschillende uitvoeringen.

4. Historische elementen (voor 1957)

De historische elementen verschillen van karakter en dus ook de manier van inpassing in het plan verschilt. Het kasteel Crabbefhof en de Zuidendijk met oude dijkhuizen zijn onveranderd overgenomen, terwijl van de oude wegen naar het kasteel alleen het tracé gevolgd kan worden.

5. Speelplaatsen

- Van Oldenbarneveltplein
- Zorgcomplex Crabbefhof
- binnengebied van stempel
- groenstroken

A: Binnengebieden

B: Plinten

C: Erfafscheidingen

D: Historische elementen

E: Speelplaatsen

WIJZIGINGEN

Deze kaart laat de veranderingen zien die sinds de bouwtijd in Crabbefhof optraden. Deze kaart is geen waardeoordeel, maar laat zien in hoeverre het concept van de wijk in meer of minder zuivere vorm bewaard is gebleven. De hoofdstructuur van Crabbefhof is nauwelijks aangetast, hoewel de groene ruimte wel onder druk staat, als gevolg van verdichting en nieuwbouw.

De fotostrips laten wijzigingen, afwijkingen en verstoringen zien die sinds de bouwtijd in de hoofdstructuur en in de stedenbouwkundige detaillering zijn aangebracht.

1. Nieuwe bebouwing

- Bibliotheek Crabbefhof met erboven twee woonlagen
- Nieuwbouw 'De Vrije Gevels' aan de Thorbeckeweg
- Woonflat 'Zephyr'
- Twee vrijstaande flats aan de Tak van Poortvlietstraat 'De Klockelaer' zijn met elkaar verbonden door nieuwbouw

2. Verrommeling van de ruimte

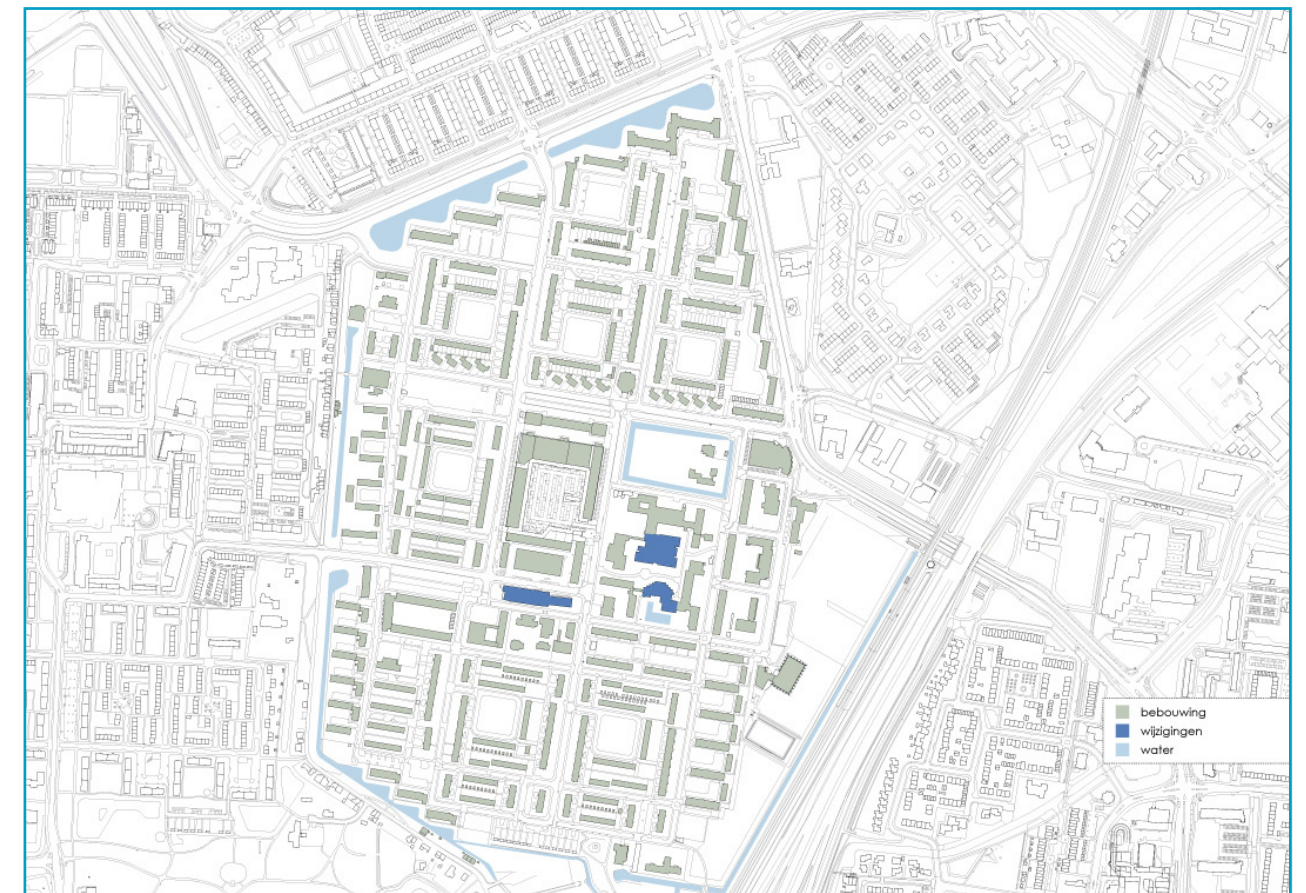
Hier en daar is de openbare ruimte verrommeld door zwerfafval, verdwaalde winkelwagentjes en graffiti. Verrommeling van de openbare ruimte leidt vaak tot verloedering als er niet in een vroeg stadium wordt ingegrepen.

3. Toevoegingen aan gebouwen en vervlakking details

Soms is het niet nodig een gebouw te vervangen of nieuw te bouwen, maar volstaat een toevoeging. Aan het winkelcentrum is rondom een overkapping toegevoegd, zodat het winkelend publiek niet

door de regen hoeft te lopen. Op sommige eengezinswoningen met een plat dak is een extra verdieping gebouwd, om ruimte te winnen.

Sommige eengezinshuizen zijn van buitenaf extra geïsoleerd. Dit betekent een nieuwe laag op de buitengevel die de architectonische details vervlakt.

Wijzigingen in de bebouwing

A Nieuwe bebouwing

B Verrommeling

C Toevoegingen aan gebouwen/vervlakking details

COLOFON

Het ruimtelijk en cultuurhistorisch onderzoek naar de wijken Nieuw-Krispijn, Wielwijk en Crabbefhof maakt onderdeel uit van de voorbereiding van de stedelijke vernieuwing van Dordrecht-West. Het werd uitgevoerd tussen augustus 2005 en mei 2006.

Geraadpleegde archieven: Gemeentearchief Dordrecht, Archief Provincie Zuid-Holland en Nederlands Architectuurinstituut.

Opdrachtgever :
Gemeente Dordrecht (Elise Mutter)

Onderzoek:
© Urban Fabric BV en Steenhuis stedenbouw/
landschap, Schiedam

Fotografie:
© Urban Fabric BV, Schiedam

Onderzoeksteam:
Paul Meurs en Marinke Steenhuis
Chawwah Six, Myrna Plomp en Joost
Emmerik

Urban Fabric BV
Lange Haven 9,
3111 CA Schiedam

010 276.2723
www.urbanfabric.nl

Schiedam, mei 2006.